CERCLE D'ESTUDIS HISTÒRICS I SOCIALS GUILLEM OLIVER

kessE

DIDÀCTICA I MUSEUS

LA PREHISTÒRIA A L'ENSENYAMENT OBLIGATORI

EL CAMP D'APRENENTAGE DE TARRAGONA

CONVERSA AMB CINTA MULET: UNA AVENTURA POÈTICA EN PLENA MADURESA

2,50 € setembre2004 núm. 36

PUBLICACIONS DEL CERCLE D'ESTUDIS HISTÒRICS I SOCIALS GUILLEM OLIVER DEL CAMP DE TARRAGONA

I
Franquisme a les comarques tarragonines
Jordi Piqué Padró (coord.), 1993

II
La ciutat de Tarragona a l'època de la dictadura de Primo de Rivera: aspectes de la vida urbana
Carme Gómez Cruz, 1994

III
La població de Tarragona al segle XVII
Roser Lozano Díaz, 1995

IV
La província de Tarragona durant el Franquisme (1939-1976). Política, societat i cultura
Josep Sànchez Cervelló (coord.), 1996

V
Tàrraco: mitologia i cultura religiosa
Maria Antònia Ferrer Bosch, 1997

VI
Les muralles de Tarragona. Defenses i fortificacions de la ciutat (segles II *aC*-XX *dC)*
Joan Menchon Bes & Jaume Massó Carballido, 1998

VII
Guerra civil a les comarques tarragonines (1936-1939)
Jordi Piqué Padró & Josep Sànchez Cervelló (coords.), 1999

VIII
Rics i poderosos, però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII
Salvador J. Rovira Gómez, 2000

IX
La taula de canvi i de dipòsits de Tarragona i la ciutat del seu temps (1584-1749)
Josep Maria Recasens i Comes, 2001

X
La història dels altres: Exclusió social i marginació a les comarques tarragonines (segle XIII-XX*)*
Daniel Piñol Alabart (coord.), 2002

XI
De l'erudit al turista. Inici de la projecció del patrimoni artístic i cultural de Tarragona (1834-1933)
Elena de Ortueta hilberath, 2003

CERCLE D'ESTUDIS HISTÒRICS I SOCIALS «GUILLEM OLIVER» DEL CAMP DE TARRAGONA

Rambla Vella, 30
43003 Tarragona
tel. 97 25 15 10

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

DADES PERSONALS

COGNOMS .... NOM ....

ADREÇA .... CODI POSTAL.................... POBLACIÓ .... TELÈFON ....

DOMICILIACIÓ BANCÀRIA

BANC/CAIXA ....

QUOTA ANUAL
20 EUROS

ENTITAT ☐☐☐☐ OFICINA ☐☐☐☐ CONTROL ☐☐ NÚM. COMPTE ☐☐☐☐☐☐☐☐☐☐

US PREGO QUE FINS A NOVA ORDRE CARREGUEU AL C/C O LLIBRETA INDICADA ELS REBUTS QUE US PRESENTARÀ EL CERCLE D'ESTUDIS HISTÒRICS I SOCIALS «GUILLEM OLIVER»EN CONCEPTE DE SUBSCRIPCIÓ.

TARRAGONA .... DE.................................... DE .... (SIGNATURA)

Distribució: Arc de Berà, tel. 977 773 402

36

kessE

Any XI. Tercera època. Número 36
Tarragona, setembre 2004

Entitat amb conveni amb
l'Ajuntament de Tarragona

Amb la col·laboració
de la Diputació de Tarragona

Edició
CEHS Guillem Oliver
del Camp de Tarragona
Rambla Vella, 30
43003 Tarragona
Tel. 977 25 15 10
Directors
Lluís Balart i Laia Colomer
Secretària
M. Rosa Gutiérrez
Consell de redacció
Ivan Favà, Jordi Piqué
Maquetació
Jaume Llambrich
Col·laboren en aquest número
Antoni Bardavio Novi, Núria Calvó, Pilar Sada, Marisa Suárez Barral, Mercè Toldrà Dalmau, M. Joana Virgili Gasol
Disseny gràfic
Pele Viader Rapp
PIERRE Comunica
Assessorament lingüístic
Alba Gatell
Imprimeix
Gràfiques Arrels
Polígon Francolí, parcel·la, 3
43006 Tarragona
Tirada
425 exemplars
Dipòsit legal
T-160-1995
Punts de venda
Llibreria de La Rambla
i Llibreria VYP (Tarragona)
Llibreria Galatea
i Llibreria Gaudí (Reus)
Adreça electrònica
cehsgo@tinet.org

eDITORial

Des de sempre els museus han constituït el model clàssic de presentació al públic de la cultura. Tanmateix, aquestes institucions estan experimentant des de fa algunes dècades un procés de redefinició de la seva funció, dels seus serveis a la comunitat i, per tant, de les seves fórmules museogràfiques i de les estratègies de comunicació. Aquestes transformacions estan afectant la definició convencional de museu, que es desplaça cap a un model més empàtic i interactiu amb el visitant, tot emfatitzant la seva relació amb l'entorn social i cultural actuals.

En aquest procés de redefinició d'objectius, un dels elements clau ha estat la de convertir el museu en un espai educatiu. Els museus d'avui s'han anat convertint en aules educatives actives tant per als escolars com per a l'educació continuada d'adults. L'aprenentatge cultural ja no es realitza seguint el model clàssic d'apreciar l'obra exposada, sinó d'una manera activa, interpretativa, participativa i lúdica. Només així els museus poden competir amb l'amplíssim ventall d'ofertes culturals i lúdiques d'avui en dia.

El número 36 de la revista Kesse vol recollir aquestes reflexions i experiències de les diferents parts implicades en els projectes educatius i divulgadors en els museus a les comarques de Tarragona, tant des del punt de vista del seu contingut científic, com dels procediments didàctics emprats per arribar a tots els públics –escolar, adult i familiar. La nostra voluntat amb aquest monogràfic és la de presentar els projectes en curs o les experiències recents dels museus a les comarques de Tarragona que permeti fer-los conèixer més enllà de l'interès de les seves col·leccions.

índEx 36

DOSSIER

MISCEL·LÀNIA

Mercè Toldrà Dalmau

MUSEU DEL PORT A LA VISTA!

L'any 1988, Ángela García[1] a *Didáctica del Museo* ens plantejava tres tipologies de museus:

• els museus contemplatius, on el codi comunicatiu és desconegut per al visitant;

• els museus informatius, que faciliten la comprensió dels coneixements que pretenen transmetre, i,

• els museus didàctics que ensenyen a aprendre a partir de l'anàlisi i la interpretació de la cultura material.

Tres característiques (contemplació - informació - coneixement) que, a priori, haurien d'interpretar tots els museus.

No obstant això, tradicionalment quan es visitava un museu era per contemplar, admirar i observar un conjunt d'objectes que formaven part d'un patrimoni a preservar. Els visitants no cercaven altra cosa que no fos el gaudi estètic. Amb el temps s'hi va anar incorporant un valor informatiu entorn de l'objecte contemplat. Però no serà fins a les darreres dècades, en què els plantejaments museístics han incorporat, majoritàriament, la tercera de les categories, és a dir, la funció educativa. Aquesta funció ha permès, a la vegada, canviar la tendència d'un públic homogeni com era l'erudit, l'investigador o el col·leccionista per una àmplia gamma de públics entre els quals s'incorpora, activament, el públic escolar que, a més de la visita tradicional, realitza tallers didàctics d'un projecte pedagògic preparat entorn el discurs museístic exposat.

El port de Tarragona va iniciar la seva particular singladura cultural cap a l'any 1986 amb l'obertura al públic de l'antic espai comercial del Moll de Costa. Els magatzems –coneguts popularment amb el nom castellà de tinglados– i els magatzems de refugi passaren de conservar mercaderies a mostrar, de manera habitual, obres d'art i altres tipus de patrimoni en exposicions temporals. Era un primer pas, però encara no havia actuat amb el seu propi patrimoni. L'organització i classificació dels fons documentals de les antigues Juntes d'Obres del Port possibilitaren posar a disposició dels investigadors els darrers 200 anys de la història del port de la ciutat amb la creació de l'Arxiu Històric, ara Arxiu Central del Port de Tarragona. Calia també fer el mateix amb el patrimoni immoble i, així, es va començar creant una Escola Taller per tal de recuperar antics oficis de la mar i iniciar la tasca de salvaguarda del patrimoni portuari, aspectes bàsics per a la futura creació del Museu del Port de Tarragona. Aquest espai va inaugurar les seves instal·lacions al Refugi 2 del Moll de Costa, el 13 de maig de l'any 2000. El discurs museístic plantejat va permetre exposar la història del port de manera didàctica (una part important d'objectes són models reproduïts a escala i realitzats en el mateix museu), per donar a conèixer als visitants el perquè del port actual. Malgrat, però, haver proposat aquest recorregut didàctic mitjançant la presentació dels objectes i de la seva informació dins d'un context històric, calia portar a terme un projecte pedagògic per mostrar de manera lúdica i participativa la infraestructura portuària i la vinculació tant amb la ciutat com amb el territori. Per aquest motiu, paral·lelament al projecte museogràfic es va treballar amb l'empresa de serveis educatius Còdol per organitzar propostes didàctiques que es vinculessin, directament, amb el plantejament museogràfic. Això, també, va suposar destinar un entorn físic dins del Museu als escolars[2] perquè desenvolupessin els tallers organitzats. És l'aula d'activitats pedagògiques ubicada a la primera planta del Museu amb un espai total de 400 m² dedicats als racons experimentals,[3] atès que l'espai expositiu també funciona com a aula amb la contemplació i informació directa o indirecta dels objectes. D'aquesta manera, el projecte pedagògic comptava, des d'un

principi, amb un espai ampli i propi, la qual cosa va permetre que, des del curs 2000-2001, la proposta pedagògica Museu del Port a la vista! presentés i representés la funció educativa del Museu del Port.

Amb el projecte, calia explicar als diferents sectors educatius diversos aspectes vinculats amb el nostre món portuari i mariner: la història del port, l'activitat comercial, les tipologies de ports, els sistemes de pesca, la construcció d'embarcacions, l'evolució de la navegació i la tecnologia emprada, els mites i les llegendes... tot hi havia d'estar representat.

Posteriorment, en la incorporació de nous objectes en el Museu també s'ha intentat la seva adaptació didàctica des de l'inici del projecte plantejat. Un exemple seria la incorporació d'un model, a escala, d'embarcació medieval –una tarida– que es va realitzar de manera que es contemplés l'interior o bodega del vaixell per mostrar la càrrega i el transport de cavalls que efectuava, principal raó per endegar el projecte d'incorporar aquest nou objecte realitzat al taller de modelisme del Museu.

Pel que fa a la proposta pedagògica inicial, es va desenvolupar partint d'una activitat bàsica on es treballava la història del port amb els seus protagonistes i les fonts primàries conservades. La didàctica era mitjançant la lectura i la interpretació d'aquestes fonts; la deducció dels fets més rellevants de la seva història mitjançant la narració representada per un personatge de l'època; relacionar els diferents elements que es poden trobar al port actual en un lloc concret; l'observació directa del port a través del viatge amb barca i la manipulació de les eines i els materials dels mestres d'aixa com a constructors de les embarcacions. Aquesta elaboració permet adaptar una mateixa activitat a tots els nivells de l'Educació Primària i Secundària mitjançant el recurs d'uns plafons interactius, on el personatge de l'època que s'està treballant, ens explica la seva història i ens convida a recercar pel Museu els objectes que li són contemporanis amb la finalitat de conèixer les etapes decisives de la història del port. En una moqueta de 54 m² ubicada al centre de l'aula s'hi reprodueix el port i els nens i les nenes, amb la realització d'un joc simbòlic molt quotidià per als petits o amb un treball de recerca per als més grans, col·loquen els noms de les instal·lacions, les mercaderies, els vaixells i els sistemes de transport corresponents. El treball a la moqueta és el pas previ a l'experimentació real quan es traslladen al port per realitzar-hi un recorregut amb barca i així conèixer in situ els diferents aspectes plantejats a l'aula del Museu.

Aquesta activitat educativa ens permetia explicar la història portuària a l'Educació Primària i Secundària, però no als alumnes de l'Educació Infantil a qui calia preparar una activitat global on els racons experimentals aportessin els coneixements bàsics. Introduït per una narració que explica la història d'un nen i una nena que participen d'una aventura entorn del port de Tarragona s'aconsegueix donar resposta als interrogants sorgits mitjançant l'experimentació als racons: el joc de la moqueta permet conèixer el funcionament del port; els sistemes de pesca es porten a terme a l'aquari com si fossin veritables pescadors; el vocabulari bàsic es treballa amb el joc del codi de les banderes o relacionant els conceptes i les realitats observades amb els grups que encara no han perfeccionat la lectoescriptura.

La proposta Museu del Port a la vista! pensada, en un principi, com a complement de les activitats curriculars dels escolars, que en són els principals usuaris, amb el temps ha anat ampliant i incorporant plantejaments més lúdics a través de la utilització de contes i rondalles que han permès sumar al públic escolar, el públic de l'educació en el lleure, el familiar i l'adult. Amb el recull de llegendes i rondalles ben significatives de la nostra tradició oral lligades al món de la mar es recreen les històries i explicacions a partir d'una ambientació juntament amb els objectes presents al Museu.

L'any 2003, el Museu va ampliar el seu espai expositiu amb la incorporació de l'antic far de la Banya com a extensió del Museu del Port. Edifici metàl·lic de finals del segle XIX i ubicat a la punta de la Banya, a la desembocadura del riu Ebre ha passat a ser l'únic supervivent dels tres edificis instal·lats a la zona del Delta atès que l'any 1984 va ser traslladat al final del dic de Llevant del port de Tarragona on es va rehabilitar i va continuar guiant l'entrada de vaixells a

port. Consta d'una planta hexagonal com a habitatge del torrer, espai ara destinat a exposició permanent dels senyals marítims i dels fars de la zona de Tarragona. El Museu dels Fars, actual nom d'aquest espai expositiu, ens ha permès plantejar una nova activitat educativa entorn el món dels senyals marítims i els torrers, habitants d'aquests edificis. El taller planteja, amb la realització de diverses proves, mostrar la vida i l'ofici dels torrers o faroners en uns edificis que en el passat, quasi bé la seva totalitat, estaven apartats dels nuclis poblats. La particularitat de la proposta és que es tracta d'una activitat teatralitzada, és a dir, s'ha emprat el recurs de la interpretació per recrear com era l'activitat en un far al llarg del segle XX, amb la qual cosa els permet treballar l'evolució tecnològica i dels combustibles; els diferents tipus de construccions i la manera de viure i treballar d'aquests homes gràcies a la personificació del mateix monitor transformat en el torrer, Marcel·lí Torres i Costa, titular del far de la Banya. Els escolars o el públic adult seran els torrers aspirants a la plaça d'ajudants del torrer titular si aconsegueixen portar a terme les sis proves preparades entorn a conèixer l'origen i la història dels fars, la vida quotidiana i la figura del torrer, els aspectes tècnics dels senyals marítims i la seva evolució, els tipus de combustibles emprats així com pràctiques d'òptica.

L'experiència dels cursos escolars durant els anys en què hem estat desenvolupant aquestes activitats i la participació de diferent tipus de públic, segons els tallers, ens han permès continuar amb els nostres objectius inicials de vincular directament els plantejaments museístics amb la formació didàctica atès que el públic majoritari que ens visita és públic escolar; per això en el moment d'incorporar objectes a l'exposició intentem presentar-ho de la manera més didàctica possible per tal de facilitar una millor comprensió d'aquest sector de públic.

Ensenyar a analitzar, a comparar i a interpretar, a interrogar i a descobrir o a sintetitzar, ha de ser el que el Museu ha de facilitar d'una manera directa i visual, entenent que aquesta oferta didàctica no exclou ni l'oferta estètica ni la informativa que també tenen el seu públic propi atès que el visitant pot contemplar les obres i gaudir-les estèticament, o bé informar-se puntualment d'allò que li interessa.

Mercè Toldrà Dalmau

Coordinadora del Museu del Port de Tarragona

Notes

1. García Blanco, A.: *Didáctica del Museo. El descubrimiento de los objetos.* 1988 1ª. Madrid: Ediciones de la Torre.
2. Parlen d'escolars encara perquè és el públic majoritari d'aquesta proposta pedagògica.
3. Suposa gairebé la meitat de l'espai dedicat a exposició permanent, que compta amb un total de 900 m².

Marisa Suárez Barral

EL SERVEI PEDAGÒGIC DEL MAMT: UNA EINA PER A LES ESCOLE

La rehabilitació de la seu del Museu d'Art Modern de la Diputació de Tarragona, l'any 1991, va suposar tot un canvi conceptual en l'estructura del Museu. L'increment de l'espai dedicat al fons del Museu i a les exposicions temporals replantejà una revisió del discurs expositiu i de la relació entre els objectes, els visitants i el Museu. Les visites de grups es cobrien fins aleshores d'una manera general i les escoles no disposaven d'un material concret per poder treballar les col·leccions de pintura i escultura; amb les noves instal·lacions es va creure necessari crear el Servei Pedagògic per donar atenció personalitzada i específica a les escoles i per desenvolupar una programació d'activitats educatives adreçades tant a docents com a alumnes.

Els objectius

Entenem el Museu com a punt de partida per conèixer, apropar-nos, observar, mirar, aprendre, imaginar i pensar a través del patrimoni artístic. L'educació artística es canalitza, mitjançant els museus i les seves exposicions, com un marc que facilita l'intercanvi i el diàleg. Hem de ser capaços de captar què és el que esperen les escoles del Museu; hem d'aconseguir que, quan travessin les portes, el patrimoni es converteixi en quelcom comú; hem de saber transmetre sensacions a través de la mirada o amb qualsevol altra forma d'interacció amb els objectes.

El Museu ha de ser un espai imbricat directament amb el nostre entorn més proper, com un lloc de trobada. Ens proposem assessorar els docents i els escolars en l'elaboració dels seus estudis curriculars, amb activitats engrescadores i dinàmiques que els permetin propiciar processos creatius, cognitius i perceptius, per ampliar el desenvolupament de les capacitats d'expressió i comunicació dels nois i noies mitjançant el contacte amb les obres d'art, amb l'objectiu de millorar la seva capacitat de producció i apreciació artística. Els descobrim les obres del Museu i ens referim als coneixements, fets i conceptes, a través del coneixement de la vida i l'obra dels artistes directament relacionats amb la nostra demarcació. Ho fem analitzant formalment les obres, treballant els procediments i facilitant la interpretació de les actituds i valors que es transmeten a través del seu llegat artístic.

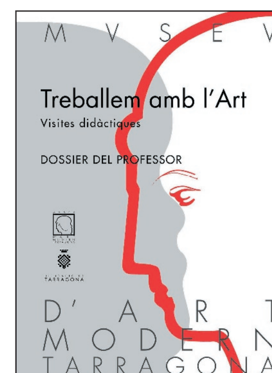
Què treballem? Les activitats

La nostra prioritat pedagògica se centra a donar a conèixer les col·leccions del fons propi del Museu, format per pintures i escultures d'artistes de les comarques de Tarragona dels segles XIX i XX. Cal destacar, dintre d'aquest patrimoni, el fons d'art contemporani procedent dels premis de la Biennal d'Art i la producció de les exposicions temporals del Museu.

Per a l'etapa d'Educació Infantil, comptem amb les activitats: «Explica'm un conte», «Trobem les escultures» i «Descobrim el color», per estimular l'observació i propiciar un diàleg, ple de descobriments mutus, entre els més petits i el Museu.

Als alumnes d'Educació Primària, els possibilitem l'aprenentatge de l'escultura a través del mateix ofici d'escultor. Els ensenyem quines eines utilitzen, sobre quins materials s'apliquen, a través de quins procediments es transforma la matèria i els introduïm als conceptes bàsics de volum i forma, amb l'activitat «Julio Antonio, escultor». Pel que fa a la pintura i el dibuix, la iniciació als processos creatius i als conceptes bàsics, la fem a través de l'activitat «L'expressió, la figura i el retrat».

A Secundària, treballem la relació de les escultures del Museu i els monuments a la nostra ciutat. Els aspectes formals de les obres i els procediments escultòrics com la talla, el modelatge, el bronze i la fosa, les ei-

nes i els materials, i ens apropem a la pintura a través del tema, el color i la llum del paisatge figuratiu i l'abstracció.

De cara als estudiants de Batxillerat ens interessa, sobretot, propiciar la mirada crítica a l'obra i la seva comprensió conceptual. Per a l'escultura els proposem les activitats «L'espai: identitat i construcció», «Què és una instal·lació» i per a la pintura «La suggestió de la pintura» i «Les formes indefinides».

Des del Servei Pedagògic del Museu també organitzem les «Xerrades amb els professors» per donar suport als docents dels diferents nivells educatius i per possibilitar la coordinació i la producció d'activitats que ens ofereixen des de l'escola.

La metodologia

La metodologia de treball es basa en l'observació directa de les obres en el seu espai expositiu concret i de la planificació de la visita conjuntament amb els docents. Treballem els aspectes formals i tècnics, així com el concepte de l'obra, en funció del nivell de cada grup i de les obres triades, i ens apropem als artistes representats al Museu, afavorint el diàleg entre la seva obra i les diferents categories d'alumnes.

Per treballar les diferents propostes i prèviament a la visita, ens reunim amb els professors per tal d'establir les pautes de treball, els lliurem el dossier i les reproduccions a color de les obres, amb la finalitat que els alumnes s'hi familiaritzin i puguin treballar-hi durant uns dies a l'escola. Considerem bàsica la reunió prèvia entre el professor/a i el Museu, per planificar la visita, així com el treball posterior a l'aula, per tal d'arribar al nostre objectiu: assolir el concepte global de les obres. Les activitats s'organitzen en funció del nivell del grup i del nombre d'alumnes. Estructurem la visita al Museu fent una introducció de l'espai expositiu, parlem del significat del museu com a contenidor de les obres, establim les diferents pautes de treball i a continuació passem a les sales del Museu on es desenvolupen directament les activitats.

Per a les activitats d'escultura, el museu proporciona les eines i els diferents materials per a l'apreciació de la textura, la temperatura, la forma, el pes, etc. Reservem per a les aules els treballs escrits perquè creiem que l'important de la visita al Museu és gaudir amb la mirada i propiciar el debat davant de les obres.

Posteriorment, es donen les pautes per treballar a classe i, amb l'activitat «El Museu va a l'Escola» es participa de les activitats creatives i de l'exposició de treballs dels alumnes.

També des del Museu dissenyem diferents recorreguts per conèixer els monuments de la nostra ciutat.

Els dossiers

En iniciar-se el Servei Pedagògic vam comptar amb l'assessorament del Centre de Recursos Pedagògics de Tarragona i des del Museu es coordinà i s'elaborà la primera edició del Quadern de Treball, adreçat als alumnes de Primària i Secundària.

En la segona edició es varen ampliar i introduir algunes modificacions, en aquest cas amb l'assessorament d'Albert Macaya, professor de l'Àrea de Didàctica de l'Expressió Plàstica de la URV de Tarragona.

Hem elaborat el dossier: L'escultura pública: un recorregut per la nostra ciutat. Amb aquest dossier oferim la possibilitat de conèixer algunes de les escultures que es troben a la via pública. Hem dissenyat un plànol de la nostra ciutat on s'indica la ubicació de les obres a treballar. Partint de l'eix que travessa la Rambla Nova, passant pel Balcó del Mediterrani i continuant pel passeig de Sant Antoni, per acabar el nostre recorregut al Museu d'Art Modern.

D'altra banda, i coincidint amb l'inici de cada curs escolar el Museu edita els dossiers pedagògics adreçats als docents: *El retrat* i *El collage* i com a novetat per aquest curs 2004-2005 presentem, amb suport CD, l'activitat *El gravat.* Aquests treballs estan estructurats temàticament i adaptats a tots els nivells educatius. Analitzem detingudament una obra concreta del fons del Museu, des dels aspectes formals fins als conceptuals, donant les pautes per treballar tant al Museu com a l'escola. Cada dossier inclou les activitats per als alumnes amb propostes dels mateixos artistes i s'elabora un vocabulari de termes per a cada modalitat.

També s'editen materials didàctics específics per a les exposicions monogràfiques que el Museu produeix, com la mostra *L'art al segle XX a les comarques de Tarragona* o *Julio Antonio, escultor* i fulls temàtics com *El museu i el mar* i *El cos i l'escultura.*

Les exposicions temporals es complementen amb una visita guiada i els textos del catàleg que edita el Museu i amb l'activitat: «Conversa amb els nostres artistes» es compta amb la presència dels artistes per establir un debat amb els diferents grups sobre el concepte i el procés de creació artístic.

En definitiva, volem que la relació entre el Museu i l'escola serveixi per incrementar la capacitat d'observació, intuïció, reflexió i imaginació dels nois i noies i per poder donar els elements per desenvolupar una mirada estètica i crítica.

Marisa Suárez Barral

Responsable del Servei Pedagògic del Museu d'Art Modern de Tarragona

Bibliografia

Alderoqui, S.: *Museos y escuelas: socios para educar.* 1996. Buenos Aires: Paidós.

Calaf Masachs, R.: *Arte para todos. Miradas para enseñar y aprender el patrimonio.* 2003. Gijón: Ediciones Trea

Fernández, L. A.: *Introducción a la nueva museología.* 1999. Madrid: Alianza Editorial.

Hernández Hernández, F.: *El museo como espacio de comunicación.* 1998. Gijón: Ediciones Trea.

Lorente, J. P.: *Museologia crítica y arte contemporáneo.* 2003. Saragossa: Prensas Universitarias de Zaragoza.

Padró, C.: «Re-visitar els museus des de la museologia com a crítica cultural», *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya,* (6), 2003: 85-94.

Pastor Homs, I.: *Pedagogía museística. Nuevas perspectivas y tendencias actuales. 2004.* Barcelona: Editoral Ariel.

Suárez Barral, M.: *El retrat.* Museu d'Art Modern de Tarragona. 2003. Tarragona: Diputació de Tarragona.

Suárez Barral, M.: *El collage.* Museu d'Art Modern de Tarragona. 2003. Tarragona: Diputació de Tarragona.

Suárez Barral, M.: *Treballem amb l'art. Visites didàctiques.* Museu d'Art Modern de Tarragona. 2002. Tarragona: Diputació de Tarragona.

Valdés Sagües, M. C.: *La difusión cultural en el museo: servicios destinados al gran público.* 1999. Gijón: Ediciones Trea.

Pilar Sada

UN MUSEU PER A TÀRRACO: EL MUSEU NACIONAL ARQUEOLÒGIC DE TARRAGONA I EL SEU PROJECTE EDUCATIU

Cada vegada més, els museus i el patrimoni en general es contemplen com a una eina educativa al servei de col·lectius molt diversos, que cerquen entre els seus continguts camins de coneixement que facilitin un aprenentatge actiu en diferents etapes de la vida.

Els museus, conscients d'aquest paper, han anat desenvolupant en els darrers anys tota una sèrie de propostes per fomentar un ús participatiu i entenedor del patrimoni del qual són dipositaris.

En el cas del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (MNAT) el projecte s'ha centrat a facilitar el coneixement del que va ser la ciutat romana de Tàrraco i el seu paper en la romanització de la península Ibèrica. Un viatge a la cultura romana que vol contribuir a la difusió d'una part important del nostre passat, que tant ha influït en la nostra realitat actual.

Es duen a terme unes propostes que volen implicar els participants en l'elaboració del seu procés d'aprenentatge i que els posa en relació amb aquelles fonts directes de la història que el Museu conserva i que es presenten en els diferents centres que el conformen. Això s'aconsegueix a través de les restes materials que han arribat fins a nosaltres, tant les que es conserven al Museu, com les que es troben disperses per la ciutat i pel territori.

Aquesta voluntat d'establir un lligam entre els objectes que es conserven en el Museu procedents de la ciutat romana de Tàrraco i el marc físic en el qual van conviure, ha estat sempre un dels objectius que ha presidit el programa de difusió i les propostes del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. La mateixa composició del Museu marca, ja, aquesta vocació territorial. En aquests moments el MNAT gestiona, a més del Museu Arqueològic, el Museu i Necròpolis Paleocristians, la vil·la romana dels Munts (Altafulla) i la vil·la romana de Centcelles (Constantí). Amb aquests quatre equipaments, el MNAT vol desenvolupar tota una sèrie de propostes, dirigides a diferents tipus de públic, amb la voluntat de fer una aproximació educativa, participativa i lúdica a una part de la nostra història, que es troba en la base de la nostra realitat cultural. Un projecte que parteix d'una sèrie de conviccions:

- La importància del coneixement de la història per a la formació global de les persones i per a l'adquisició d'un pensament crític.
- El valor dels museus i, en general, dels centres de conservació del patrimoni com a fonts directes per al coneixement del passat.
- El coneixement de la cultura material com a element fonamental per entendre qualsevol manifestació del passat.

D'aquestes premisses es deriva el projecte educatiu del MNAT, que té com a objectius principals facilitar el coneixement sobre el passat romà de la nostra ciutat, potenciar l'interès envers el patrimoni i la història i proposar el seu ús participatiu i lúdic als ciutadans d'avui.

Descobrint un dels personatges del taller Retrobem-nos a Tàrraco! a través de la relació amb els objectes del museu i del contingut de la seva maleta.

Diferents mitjans per a un mateix objectiu

Encara que amb mancances importants d'infraestructura que, a hores d'ara, encara no s'han resolt –entre d'altres la restauració i remodelació del Museu i Necròpolis Paleocristians, o l'eterna reivindicació d'un nou Museu Arqueològic–, el MNAT ha dissenyat un pla de difusió centrat en les exposicions permanents dels seus diferents centres, en una programació extensa d'exposicions temporals, en els serveis i les activitats educatives –propostes actives dirigides a diferents tipus de públic–, en les publicacions i la utilització dels nous mitjans de comunicació. En aquest sentit, actualment, són molts els mitjans de què disposem per a la comunicació de continguts. És bo plantejar-se des dels museus i el patrimoni, en general, la seva

utilització, reflexionant sobre la seva adequació a cadascuna de les propostes.

A partir dels quatre equipaments que actualment gestiona, el MNAT vol desenvolupar un discurs complementari a través de les exposicions permanents dels seus centres –que constitueixen allò que defineix l'àmbit del museu–, amb l'objectiu de potenciar la particularitat de cadascuna de les seus: el que va ser la vida d'una ciutat romana com Tàrraco –contingut de l'exposició permanent del Museu Arqueològic–; el món de la mort en l'època clàssica –exemplificat en el conjunt del Museu i Necròpolis Paleocristians, actualment en fase de remodelació (una mostra d'aquest projecte es troba oberta al públic en l'exposició «El món de la mort a Tàrraco»)–; l'estructura, el funcionament i la vida d'una vil·la de l'alt imperi, relacionada amb les elits administratives de Tàrraco –centrat en la vil·la romana dels Munts–; la construcció d'una gran vil·la de l'antiguitat tardana –discurs centrat en la vil·la romana de Centcelles, conjunt del qual es conserven dues estances en la seva totalitat, una d'elles coberta amb la cúpula de mosaic de temàtica cristiana més antiga del món romà.

Pel que fa a la didàctica, un dels primers problemes que presenta el patrimoni arqueològic és la seva fragmentació. És difícil, si no és per als experts, fer entenedores unes restes que conservem només en part. Cal disposar dels codis d'interpretació, que facilitin la seva comprensió. La iconografia didàctica ha estat un altre dels mitjans utilitzats en aquest projecte. Una de les primeres qüestions que es va plantejar va ser la visualització de la ciutat de Tàrraco. La representació hipotètica de Tàrraco al segle II dC –editada l'any 1992– ha facilitat la comprensió del que era la ciutat en la seva globalitat, la seva articulació i el seu funcionament. Una representació que s'ha vist modificada per l'evolució de la investigació arqueològica, que en uns aspectes ha confirmat aquesta hipòtesi de treball i, en d'altres, ha fet rectificar la proposta, com s'observa en la segona edició de l'any 2001. En aquests moments el MNAT està treballant en l'elaboració de diferents propostes interpretatives a través de la iconografia didàctica, que serviran per facilitar la comprensió de diferents espais de la ciutat romana de Tàrraco i els seus usos.

Els mitjans audiovisuals són eines molt atractives i un poderós mitjà de comunicació, molt directe i efectiu, que cal tenir en compte i utilitzar a l'entorn del patrimoni. En la seva voluntat de presentar Tàrraco i de contextualitzar el seu patrimoni, el MNAT ha realitzat diversos programes audiovisuals, que han anat evolucionant des de la utilització de la imatge fonamentalment com a descriptor, fins a la potenciació de la seva capacitat de provocar sensacions i emocions. És la intenció de la proposta que actualment s'ofereix, com a introducció a la visita al Museu i que serveix, també, per iniciar un posterior recorregut pels diferents conjunts i monuments que resten de la ciutat de Tàrraco. Amb el poètic títol de *Tarraco, ciuitas ubi uer aeternum est* (Tàrraco, la ciutat on la primavera és eterna), inspirat en la descripció que el poeta romà P. Anneus Florus va fer de Tàrraco al segle II dC, es presenta la ciutat a través de les vivències de l'emperador Adrià –que hi va residir durant l'hivern del 122-123 dC– que narra en primera persona, d'una manera directa i molt propera el que devia ser la ciutat en aquells moments.

Dins d'un dels llenguatges preferents, utilitzats en l'àmbit dels museus i del patrimoni –el llenguatge expositiu–, el MNAT ha desenvolupat una programació d'exposicions temporals, articulada a l'entorn de diferents línies temàtiques: Col·leccions, Monuments a l'abast, Homenatges, Reflexions, Arqueo-

Encaixant els jaciments i les escenes de la vida quotidiana al taller Encaixa la història!

Caius Valerius Avitus fa d'amfitrió a la vil·la dels Munts.

logia/fotografia, Antiguitat/contemporaneïtat, Altres cultures, o La memòria compartida, entre d'altres. Entre els seus objectius, el desig d'aprofundir en els aspectes que mostra el conjunt del discurs del MNAT; l'interès per mostrar aspectes nous o d'actualitat; la possibilitat d'introduir noves maneres de mirar el patrimoni i la voluntat de plantejar reflexions sobre el passat que puguin tenir interès per al públic d'avui. Un exemple d'aquesta programació podria ser La mirada de Roma, projecte que el MNAT va desenvolupar juntament amb el Museo Nacional de Arte Romano de Mérida i el Musée Saint-Raymond de Toulouse, que volia ser una aproximació a l'escultura romana i, més concretament, a la representació personal –el retrat–, però que, en definitiva, plantejava el tema de la utilització i el poder de les imatges. Un tema tan present en la nostra societat. O el darrer dels projectes presentats, Tàrraco i l'aigua –una exposició realitzada en col·laboració amb l'ICAC–, que parteix de la voluntat de fer una reflexió entorn al tema de l'aigua en l'època romana a la ciutat de Tarragona, presentant tota una sèrie de novetats produïdes per l'arqueologia tarragonina en els darrers anys entorn a aquest tema –la redescoberta del llac subterrani, la localització d'unes termes imperials o la descoberta de la font monumental–, i que planteja, per altra banda, una qüestió de gran actualitat, ja que vivim un moment de gran preocupació entorn al tema dels recursos hídrics i del seu aprofitament.

Fulls promocionals dels centres i de les activitats, tríptics informatius dels diferents equipaments i de les exposicions, publicacions periòdiques i catàlegs, guies i d'altres materials volen convertir-se en eines de difusió i coneixement.

També el desenvolupament de propostes que tinguin en compte els nous mitjans de comunicació es troba entre els interessos que marquen les actuacions del MNAT. En aquest sentit el Museu disposa d'una pàgina web –des del desembre de 1996–, que s'ha anat renovant en els seus continguts, que constitueix un mitjà de comunicació i relació molt important –tant pels continguts del Museu, com per les seves activitats– i que, en la actualitat, està en fase de total renovació.

Ordenant els déus de l'Olimp al taller Posa ordre a l'Olimp!

Activitats i serveis

En la línia de fer reviure l'època romana, partint de les diverses necessitats dels grups que s'interessen cada vegada més pel patrimoni, pel passat, per la història, el MNAT ha anat desenvolupant tota una sèrie d'activitats, amb l'objectiu d'arribar a una major diversitat de públics.

Aquestes propostes s'han centrat en els tallers, activitats que parteixen de la idea de la necessitat d'implicar el participant, en el procés d'aprenentatge, de convertir-lo en protagonista de l'activitat, fent que reflexioni, que es qüestioni les coses, que investigui, triï i participi activament. Que passi de la simple observació passiva, a l'activitat viscuda i, per tant, feta seva. Les activitats proposades utilitzen recursos molt variats, amb l'objectiu de provocar la participació activa dels grups i la comprensió dels conceptes que es volen comunicar a partir de les pròpies vivències.

En aquests moments el MNAT ofereix vuit tallers permanents, que desenvolupen aspectes diversos de Tàrraco i el món romà i que es porten a terme als diferents equipaments del Museu. Unes propostes que van des de la introducció de la metodologia científica fins a les visites teatralitzades.

Partint sempre de l'objectiu de posar en contacte el públic amb els elements patrimonials, aquestes propostes tenen molt en compte la seva formalització, en el sentit d'oferir tota una sèrie de recursos que permetin un alt grau de participació, de reflexió, de qüestionar-se les coses, que incorpori els participants en el seu procés d'aprenentatge.

Aquests són els objectius d'activitats com Encaixa la història!, un taller que ens convida a comprovar què és l'arqueologia i de quina manera ens ajuda a comprendre la nostra evolució, a la vegada que ens posa en contacte amb els mètodes d'investigació, els procediments d'anàlisi, la formulació d'hipòtesis i la seva verificació. Tot a partir de la utilització d'un moble de calaixos, on es troba representada una estratigrafia ideal, que serveix de guia per «encaixar» espais que pertanyen a diferents èpoques, així com escenes de l'evolució de la societat en aquests diferents moments històrics, que és, en definitiva, allò que ens facilita el treball arqueològic. L'activitat es completa amb l'excavació i la interpretació de tres «jaciments»

preparats en tres contenidors. La vinculació dels objectes apareguts a l'excavació amb la interpretació dels jaciments, acaba vinculant-se amb els objectes exposats al Museu i la interpretació sobre la ciutat romana de Tàrraco.

En el mateix Museu Arqueològic es desenvolupen altres activitats que van des de la introducció del concepte de l'herència, del passat (en l'activitat Divertim-nos amb els romans!), fins a la proposta del retorn a Tàrraco, amb propostes com Retrobem-nos a Tàrraco! o Viatja a Tàrraco!

Per als més petits, Divertim-nos amb els romans!, permet apropar-nos a l'època romana, a través d'un dels temes permanent en totes les cultures: el joc. La narració sobre la vida d'un personatge similar als participants en el taller, serveix per introduir el món del joc, la diversió en època romana i permet fer el lligam amb els objectes conservats en el Museu que ens apropen a aquest tema. L'experimentació amb models, rèpliques de jocs romans, permet observar la similitud i la pervivència d'aquests jocs, així com recuperar-ne d'altres de perduts o modificats pels jocs actuals, i ens permet posar-nos en contacte directe amb el món romà.

El poder i la utilització de les imatges, així com l'apropament al món romà d'una manera lúdica i participativa, són els components del taller Vine al Museu i… queda't de pedra!, en el qual la proposta final és la realització del retrat propi com a romà, per part de cada participant, amb el que això significa de coneixement de l'escultura romana, del seu significat, del seu valor comunicatiu, així com, de la composició social, de l'estructura urbana de Tàrraco i dels seus elements.

La mitologia clàssica, tan ben representada en la iconografia tarraconense, és el tema a què ens apropem en els tallers Per Júpiter!... entrarem a l'Olimp? i Posa ordre a l'Olimp! La primera proposta –pensada per als més petits i per a grups de famílies–, un joc amb dotze proves –com els dotze treballs d'Hèrcules–, serà el mitjà per poder entrar a l'Olimp i relacionar-se amb els déus. En el segon taller, sis itineraris mitològics –Minerva, deessa de la saviesa; Apol·lo i Diana, els germans resplendents; Venus, deessa de l'amor; Bacus, l'alegria de viure; Plutó i Proserpina, el regne dels morts i Hèrcules, un heroi esforçat– i la utilització d'un joc d'enigmes, permeten als participants descobrir les històries que s'amaguen en els recorreguts, retrobant els diferents personatges –presents a les sales del Museu–, per acabar, finalment, ordenant la família dels déus olímpics, en la seva morada, el mont de l'Olimp. Unes propostes que parteixen de l'actualitat i vigència de molts mites i llegendes.

Fins i tot el retorn a Tàrraco és present a través de la proposta d'un viatge/itinerari per les sales del Museu. En el taller Retrobem-nos a Tàrraco!, sis personatges –que representen la totalitat de la població de Tàrraco– s'amaguen a sis maletes que, amb els objectes que contenen, serveixen per realitzar el viatge. Un joc de pistes i la seva relació amb els objectes del Museu van definint cadascun dels personatges: a quina classe social pertanyen, on viuen, a què es dediquen, com és casa seva, què mengen, com es diverteixen, com vesteixen…, tot a través de l'empatia, d'experimentar personalment cadascun d'aquests elements –a partir de còpies–, de desxifrar allò que ens proporcionen les fonts. Finalment la recuperació d'aquests sis personatges –tres dones i tres homes: una matrona, una nena, una esclava, un alt càrrec de la ciutat, un comerciant i un mestre d'obres–, ens permetrà retrobar-nos amb Tàrraco i la seva societat. O de l'activitat Viatja a Tàrraco! –pensada per al públic familiar–, que s'ofereix en els mesos d'estiu i que proposa un itinerari per les sales del Museu de la mà d'una exploradora, amb l'objectiu de descobrir Tàrraco.

La vil·la romana de Centcelles, per les seves característiques, ens permet fer un apropament a l'arquitectura i la decoració d'edificis en època romana. Al taller de Terenci Càndid…, activitat proposada en aquest equipament, ens permet fer una experimentació sobre aquesta temàtica partint del descobriment d'un personatge –Terenci Càndid–, que resultarà ser l'hipotètic arquitecte del conjunt. En aquest cas, l'element generador de l'activitat és un bagul que conté tots els elements que pertanyen a aquest personatge, de la mà del qual descobrirem l'arquitectura de la vil·la, experimentarem sobre la construcció dels murs, de les columnes, de l'arc, la volta, la teulada, la pintura i el mosaic.

El museu i Tàrraco de la mà d'una exploradora al taller Viatja a Tàrraco!

Fent-ho de manera pluridisciplinar, lligant aspectes com la geometria, la tecnologia, les ciències socials o l'expressió plàstica.

Els Munts, a partir del coneixement que les darreres investigacions ens han proporcionat, ens permet apropar-nos al funcionament d'una vil·la de l'Alt Imperi –concretament del segle II dC–, d'una manera molt directa. Coneixem els seus propietaris –Caius i Faustina–, tenim una idea bastant aproximada de com seria casa seva, podem interpretar el seu ús i funcionament. Qui millor que els mateixos senyors de la casa per fer de guies? Caius i Faustina, us conviden a la vil·la, és l'activitat proposada, on Caius i Faustina, com a bons amfitrions fan reviure la vida de casa seva a partir d'olors –el jardí–, elements constructius –els mosaics–, objectes personals –joguines, monedes–, estris i hàbits de neteja –els banys, les termes–... Una oportunitat d'experimentar de prop la vida quotidiana en època romana. A l'estiu, aquesta activitat es proposa al capvespre dels dissabtes, fora de l'horari d'obertura al públic del conjunt i, al finalitzar el recorregut, els senyors de la casa ofereixen un refrigeri, en què es poden degustar un vi i un refresc fets a partir de receptes romanes i diferents fruits de la terra.

Les exposicions i activitats temporals han generat i generen, també, altres propostes, dirigides al públic escolar i al públic familiar, que serveixen per plantejar d'altres temes que difícilment es poden articular en les propostes que parteixen de l'exposició permanent i, al mateix temps, serveixen per experimentar amb noves formalitzacions.

Tot aquest programa, que s'ofereix sota el nom de «Museu Nacional Arqueològic de Tarragona: un viatge a la cultura romana», va ser guardonat en la passada edició del Saló Expodidàctica amb el premi al Millor Servei, atorgat per Premi Innova, uns premis que per primera vegada van ser convocats amb l'objectiu de reconèixer la vessant didàctica, creativa i innovadora de qualsevol servei adreçat a la comunitat educativa.

Aquest reconeixement ens confirma, encara més, en el nostre compromís i voluntat de treballar en aquest sentit, per tal de facilitar eines que puguin ser útils per a l'educació i la formació.

Unes propostes que es dirigeixen als escolars, als grups d'educació en el lleure, a les famílies, als turistes, etc. amb programes específics que volen cobrir demandes i interessos diversos, en el convenciment que els museus i els centres patrimonials han de ser instruments al servei de l'educació, on es pugui posar en contacte el públic amb les fonts directes de la història. A través de propostes concretes, centrades en un tema o objectiu precís, que permetin un alt grau de participació, recerca i reflexió. Que es puguin plantejar des de punts de partida diversos i que, per tant, es puguin aplicar a aquesta diversitat d'interessos.

Tot això amb la voluntat d'incitar a l'interès i a la valoració de la història i de l'arqueologia per part de la societat d'avui.

Pilar Sada

Vista de l'espai dedicat a L'aigua a casa de l'exposició **Tàrraco i l'aigua.**

Bibliografia

Massó, J. & Sada, P.: «El Museo Arqueológico de Tarragona: un siglo y medio de historia», *La cristalización del Pasado: Génesis y desarrollo del marco institucional de la arqueología en España.* Málaga, 1997: 149–162.

Remolà, J. A. & Sada, P.: «El Renacimiento de Tàrraco, 1563. Lluís Pons d'Icart y Anton Van den Wyngaerde», *Revista de Arqueología,* núm. 272, 2003: 26–35.

Sada, P.: «Exposiciones temporales en el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona: criterios y ejemplos», *Coloquios Galegos de Museos.* Vigo. Consello Galego de Museos, 1992: 155–172.

Sada, P.: «Aspectes de la utilització del Patrimoni en la difusió de la història i de l'arqueologia: el cas de Tarragona», *Miscel·lània Arqueològica a Josep M. Recasens.* Tarragona, 1992: 131-143.

Sada, P.: «Una eina d'aproximació a la història: els tallers del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (MNAT)», *L'Avenç,* núm. 216, juliol-agost de 1997: 66–68.

Sada, P.: «El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona: propuestas didácticas en torno al Patrimonio romano». *Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia,* núm. 15, gener 1998: 71–78.

Sada, P.: «Arqueologia, museus i escoles: Experiències, propostes i perspectives», *Actes II Jornades d'Arqueologia i Pedago-*

gia. Barcelona, 3 i 4 de desembre de 1996. Museu d'Arqueologia de Catalunya. 1998: 97–107.

SADA, P.: «Revivre l'époque romaine: Expositions temporaires et activités didactiques du Musée National Archéologique de Tarragone». *Archäoelogiscge Museen und Stätten der römischen Antike: Auf dem Wegw vom Schatzhaus zum Erlebnispark und virtuellen Informationszentrum? 2 Internationalen Colloquiums zur Vermittlungsarbeit in Museen.* Colònia, 3-6 maig 1999. Bonn, 2001: 235–241, taf. XXIV i XXV.

SADA, P.: «El juego, una estrategia para la introducción a la historia: Divirtámonos con los romanos!». *V Jornadas sobre Desafíos del juguete en el siglo XXI. Juegos y juguetes para los contenidos escolares.* València, 2003: 35–45.

SADA, P.: «La utilización del Patrimonio Arqueológico en el aprendizaje de la historia: Experiencias del Museo Nacional Arqueológico de Tarragona». *Cursos sobre el Patrimonio Histórico 7. Actas de los XIII Cursos Monográficos sobre el Patrimonio Histórico (Reinosa, julio-agosto 2002),* Santander, 2003: 135–148.

TARRATS, F.: *Tarragona: Museus i territori. Fòrum. Temes d'història i d'arqueologia Tarragonines. 2.* Tarragona, 1986.

TARRATS, F. *et alii*: «Museo y territorio: actividades expositivas en torno a un concepto abierto de Museo», *La exposición. IX Jornadas DEAC Museos,* Jaén, 1996: 449–462.

TARRATS, F., MASSÓ, J. & SADA, P.: «La mirada de Roma. Retratos romanos de los museos de Mérida, Toulouse y Tarragona», *Revista de Arqueología* (Madrid), núm. 171, juliol 1995: 46–51.

L'exposició La mirada de Roma, *una reflexió sobre el poder de la imatge.*

Antoni Bardavio Novi

LA PREHISTÒRIA A L'ENSENYAMENT OBLIGATORI

La investigació de la prehistòria, com a ciència social, persegueix –o hauria de perseguir– la rellevància del seus estudis en l'àmbit dels esdeveniments de les societats humanes actuals.[1] Un objectiu de compromís social passaria per donar un sentit útil des de la perspectiva de la comprensió del món d'avui, així com per fer aportacions orientades a la consecució d'un món millor des dels estudis de les societats del passat. Tenir com a única finalitat de la investigació prehistòrica la mateixa investigació, porta a un cercle viciós on l'únic referent per avançar en el coneixement és la recreació del passat pel passat, o l'ascens en intestines lluites de prestigi acadèmic a la cacera de reconeixements gremials.

Per altra banda, els didactes han reflexionat molt poc sobre les possibilitats que té la prehistòria en l'àmbit de la formació integral dels adolescents i gairebé no s'han posat en pràctica a les aules d'ensenyament primari i secundari obligatori. No es qüestiona el paper rellevant del coneixement sobre el passat més proper per tal de dotar els alumnes d'eines de comprensió del present, en canvi, la idea de cercar respostes a comportaments actuals en els orígens de la humanitat és minimitzada, o fins i tot ridiculitzada.

Des d'una proposta didàctica de la història en convinença amb una pedagogia crítica que es plantegi el procés d'ensenyament-aprenentatge com un procés formatiu de persones compromeses amb la transformació de les realitats socials que les envolten, la comprensió del món avui requereix transmetre a l'alumnat una visió universalista i universalitzadora, sigui quin sigui l'àmbit territorial al qual es refereixi l'estudi o treball específic que s'estigui desenvolupant en un moment determinat. L'aprofundiment dels coneixements sobre la prehistòria a l'ensenyament no universitari ha de tenir com una de les seves finalitats fonamentals el descobriment d'altres cultures, i per tant cosmovisions diverses. «El reconeixement dels drets dels pobles primers a la cultura ja no és només una qüestió de justícia sinó una evidència filosòfica. Reinventar l'universal! És en el diàleg de les singularitats on la humanitat podrà trobar el seu nou impuls i afrontar els immensos reptes dels descobriments [...] que se li ofereixen a l'home.» (Malauri, citat a Harper 1998: 19). L'àmbit local, l'àmbit nacional, l'àmbit estatal, l'àmbit mediterrani, l'àmbit europeu o l'àmbit mundial, tots ells permeten abordar la història humana dels temps més antics com a herència comuna de tota la humanitat defugint de plantejaments excloents, prepotents i etnocèntrics. L'estudi de la prehistòria possibilita aquestes visions pel mateix caràcter anacional de les societats humanes que explica. L'errònia descripció de prehistòries *de* Catalunya, *d'*Espanya o *d'*Europa, s'ajusten a la realitat històrica quan es parla de prehistòries *a* Catalunya, *a* Espanya o *a* Europa. En definitiva, la prehistòria humana.

El passat i la seva didàctica com a eines de comprensió del present

L'ensenyament de la història plantejat des de les premisses anteriors permet superar, entre d'altres coses, la simplicitat en les anàlisis socials del pensament quotidià, no només per comprendre, sinó també per corregir prejudicis i estereotips. Les desviacions, en aquest sentit, serien les actituds mentals i les idees preconcebudes que dificulten un enfocament no esbiaixat i suposen una rèmora per a l'aprenentatge d'aquesta disciplina. Liceras (1997) enumera el que anomena «calvaris» de la història. Aquests anomenats «calvaris», que en l'aprenentatge de la història produeixen en última instància greus distorsions en la comprensió històrica, són, segons l'autor:

• Els tòpics o sabers vulgars que la collectivitat assumeix com a certs i incontesta-

bles, i no són, en realitat, sinó clixés de les interpretacions dels fets i esdeveniments històrics que, de tan repetits es mantenen com a qüestions assumides i inalterables no només en el coneixement popular sinó, fins i tot, en certs àmbits de transmissió acadèmica.

• Els anacronismes, com a vicis en l'explicació del passat que s'acomoden als plantejaments i als esquemes d'anàlisi que utilitzem per entendre l'actualitat.

• Els prejudicis que poden arribar a convertir l'estudiant d'història en un àrbitre del passat.

En el moment que es parla de prehistòria aquestes desviacions prenen una dimensió molt més gran. Existeix una falsa concepció generalitzada de la prehistòria com una etapa anquilosada amb escassos canvis i variables. D'altra banda, existeix la consideració dels temps prehistòrics i de les seves gents com a tecnològicament retardats sense considerar des de quins punts de vista i conforme a quin context tecnocultural i econòmic es fan aquestes afirmacions.

Aquesta visió ha transcendit a la imatge popular de la prehistòria i al llenguatge col·loquial. Quelcom «prehistòric» defineix alguna cosa caduca i negativa (Martín 1989). Aquests prejudicis, òbviament, la desvirtuen. A l'ensenyament, la impressió que sol transmetre's a l'alumnat és vaga, confusa, ocupant un petit espai de docència (paradoxalment el període ocupa el 99% de la història de la humanitat). Això desorbita la proporció història/prehistòria, dificultant sens dubte l'assimilació de coordenades temporals, deformant el concepte de duració. Aquesta dissolució minimitzada dels continguts de prehistòria als currículums escolars s'ha produït en els estats del nostre entorn europeu amb l'aplicació de diverses lleis educatives. A Anglaterra, per exemple, amb l'aplicació del *National Curriculum*, els temps més reculats només són presents de passada en el tema «Britain before the Romans». En aquell país, però, una bona part de professors i investigadors van mobilitzar-se, de forma individual o col·lectiva (per exemple a través del servei educatiu de l'*English Heritage* o del *Council for British Archaeology*), explicant la importància educativa de la prehistòria a les escoles i als instituts, i del potencial de l'arqueologia com a mètode d'aproximació al passat.[2] Mostra d'aquesta implicació directa és l'article referencial que sobre aquest debat va elaborar l'arqueòleg Peter Stone (1992), publicat a la revista *Teaching History* que reflecteix alguns dels aspectes tractats a la seva tesi doctoral (1990) en la qual analitza la utilitat i l'adequació dels continguts de prehistòria a l'ensenyament primari britànic. En el seu treball de recerca, Stone dóna diverses raons per les quals els continguts de prehistòria emfatitzen la globalitat i la interdisciplinarietat que comporta l'anàlisi de l'evidència arqueològica: la seva relació amb realitats específiques, la manipulació de fonts primàries i la necessitat d'exercitar a partir d'ells habilitats de raonament, així com també l'atractiu que comporta l'estudi directe d'elements del passat.

De fet, la pretensió de reduir l'ensenyament de la història a èpoques recents, amb l'argument que permet conèixer millor el món actual, és una pretensió exempta de fonament teòric sobre el procés dinàmic de la història de la humanitat. És restringir, per una altra part, el procés històric a una simple successió de causa-efecte immediat, oblidant-nos d'altres aspectes, no per més simples menys complexos. A més, en prendre com a índex de desenvolupament models occidentals actuals, s'apliquen paràmetres profundament etnocèntrics.

En el mateix moment que l'*homo habilis* partia conscientment un còdol per fabricar un instrument, quedava obert el camí de la tècnica i, amb el seu comportament i relació amb el medi, el de la cultura (Martín 1989). És per això que l'estudi del comportament ecològic i de l'economia dels grups humans de la prehistòria, permet fer una reflexió sobre alguns problemes actuals. Durant la

Il·lustració de Josep Obiols fortament marcada per les pintures rupestres d'Altamira i per l'estereotip de l'«home caçador». Bagué E., Vicens J. (1936). **Història.** *Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Barcelona.*

prehistòria té lloc el naixement i el desenvolupament d'una sèrie de constants en la història humana, constants que continuen presents als nostres dies i que es troben intrínsecament unides a la vida humana. Temes que preocupen i han preocupat els humans com la subsistència, la producció d'aliments, els intercanvis econòmics o l'habitatge, arrenquen des dels temps anteriors a l'escriptura; altres constants com la divisió del treball, la defensa, els moviments de població, l'organització dels grups, els rituals simbòlics en relació amb la mort i la vida, la manufactura d'objectes, l'art, etc., troben també les seves arrels a la prehistòria.

A l'ensenyament, i a causa del concepte popular de la prehistòria, es té una certa visió que els humans prehistòrics, sumits en un estat de salvatgisme, van lluitar per sobreviure esperant amb ànsia la civilització d'altres pobles més avançats. A Catalunya, per exemple, aquest aspecte es fa palès amb l'arribada dels grecs, i en major grau dels romans. Aquesta visió, suavitzada a l'actualitat, era magnificada en els llibres de text del primer terç del segle xx, com podem observar en la lectura del següent fragment del llibre de C. Gomis *Lecturas instructivas. Segundo libro de lectura para las escuelas de Instrucción Primaria* (1923: 11-12):

> Es un error suponer que los primeros hombres eran gigantes y vivían centenares de años. El hombre primitivo tenía, poco más o menos, la misma estatura que tenemos los actuales, y en cuanto a longevidad es casi seguro que había de tener menos que los de hoy en día, pues las estadísticas demuestran que el término medio de la vida humana aumenta a medida que aumentan las comodidades de que se rodea al hombre.
>
> Pero, si bajo el punto de vista físico, el hombre primitivo difería poco o nada del actual, en cambio se diferenciaba mucho de éste por sus costumbres. Aquél vivía en completo salvajismo, en continua lucha con los animales que le rodeaban y hasta con sus propios semejantes; se alimentaba únicamente de la caza o de la pesca y tal vez de los frutos silvestres que encontraba al paso: hay pruebas evidentísimas de que eran *antropófagos, es decir, de que entre las carnes que le servían de alimento figuraba también la carne humana.*

A manca d'estudis aprofundits a l'Estat espanyol comptem amb el detallat treball de Nick Merriman (1991) sobre les actituds de la població anglesa sobre el passat i l'arqueologia a partir dels resultats d'una enquesta realitzada a 1.500 persones. Entre d'altres conclusions, la que fa referència a la imatge de la prehistòria, apunta que es tractava del període històric en què menys es voldria viure. Merriman apunta com a possible causa d'aquest darrer lloc en el rànquing de preferències la percepció que amb prou feines existeix una connexió entre aquell temps i el present. De fet, segons els resultats de la seva enquesta, més de la meitat dels enquestats no estaven d'acord en el fet que la gent prehistòrica fos bàsicament com nosaltres.

Aquesta visió entra en col·lisió amb la fascinació que exerceix la prehistòria sobre els infants i els joves. Els paisatges, els climes, els animals (diferents dels que nosaltres coneixem), la fascinació pels esquelets, les seves eines i formes de vida estimulen particularment la imaginació de l'alumnat, sobretot a partir del moment en què se n'adonen que allò ha passat a prop d'on ells viuen.

Comprendre el temps de la història

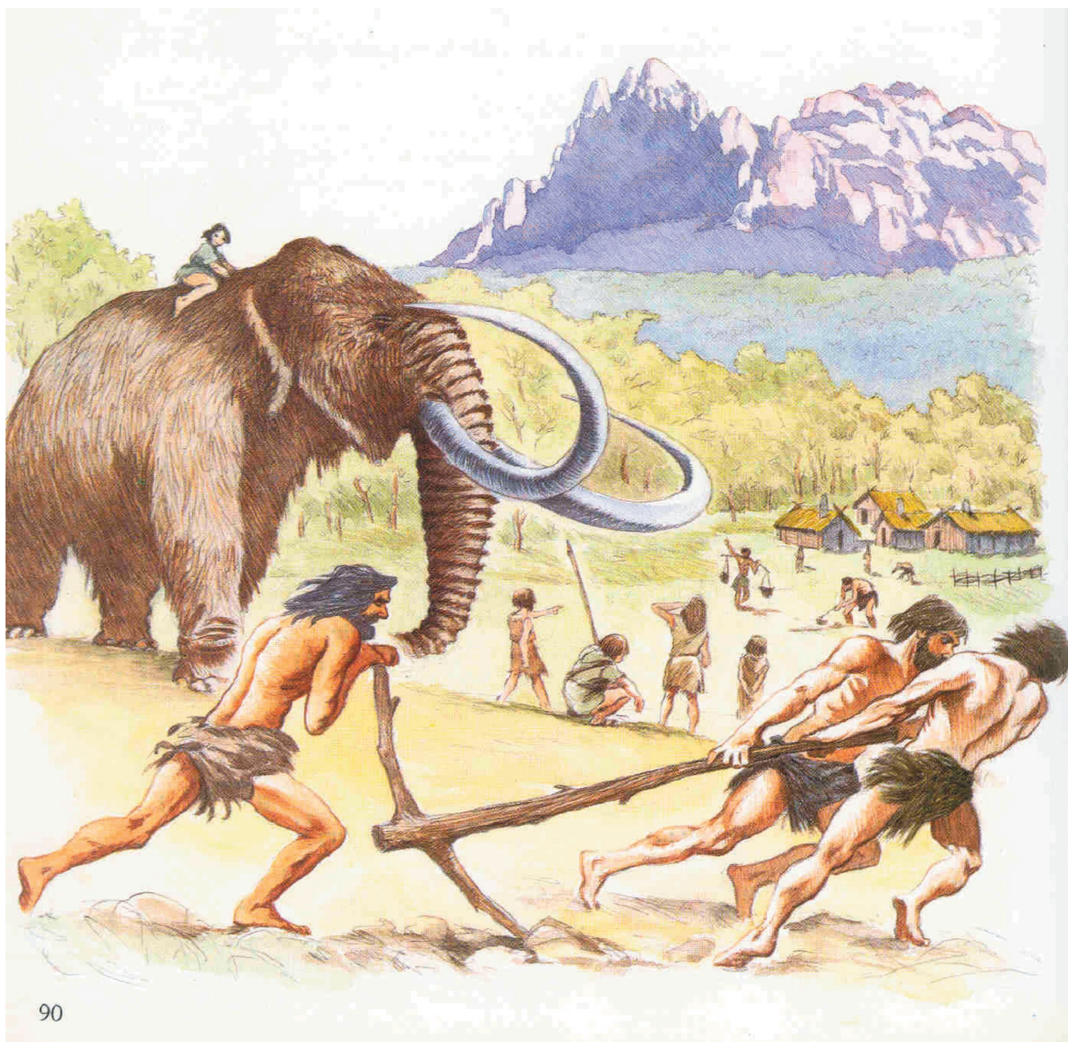
Com comenten Sanmartí i Santacana (1989: 23), «un altre problema que no afecta només l'arqueologia i la prehistòria, sinó la didàctica de la història en general, és el que representa la dificultat per a la conceptualització del temps per part dels infants i, fins i tot, dels adolescents més joves. Sovint, la investigació arqueològica no ha anat, o no ha pogut anar, molt més enllà de la simple delimitació en el temps dels diferents grups culturals, i aquest és un problema important per a la seva adequada difusió en els nivells d'edat que tractem.» Pierre Vilar, en el pròleg del primer volum de la *Història de Catalunya*, ens crida l'atenció sobre el que diem amb un exemple ben gràfic: «Vaig conèixer un vailet que, sortint d'una classe de prehistòria, es pensava que la seva besàvia vivia en una caverna» (Vilar, 1987: 69). Aquest comentari resultaria una anècdota enginyosa si no fos perquè és força més habitual, en diferents modalitats i circumstàncies, del que podria pensar-se.

Per Calvani, recollit a Trepat i Comes (1998: 59), «la idea tan estesa que la nena o el nen petits no tenen sentit del temps i, per tant estan incapacitats per a l'estudi de la història, és un lloc comú, un tòpic sense fonaments que ha conduït a l'acció didàctica per vies falses». El mateix autor assegura que l'alumnat, quan arriba a l'escola primària, manifesta també una capacitat per imaginar i concebre els temps més reculats i llunyans. En aquesta línia, Calvani (1986) proposa iniciar l'aprenentatge de la història en el cicle inicial de primària per dos ítems en paral·lel, la memòria familiar i la prehistòria.

El context sociopolític en l'ensenyament de la prehistòria

Comenta Carretero (1998) que la història posseeix continguts escolars que són molt més difícilment objectivables que els d'altres matèries i que tenen un alt grau d'emocionalitat que prové, entre d'altres, del servei que rendeixen a la identitat nacional, cultural, social i econòmica. La visió que es trans-

met del passat a l'ensenyament és fortament eurocentrista i transmissora de discursos dominants. Exemples d'això els podem trobar en la transformació en «*encuentro de culturas*» que va patir l'habitual dicotomia entre «invasors» o «descobridors» que rodejava el tema de l'arribada dels espanyols a Amèrica. La història «nacional» d'una Espanya dins la Unió Europea no podia permetre's retrets o anàlisis crítics, calia «revisar», fins i tot per part de molts d'aquells que anteriorment havien denunciat la visió tradicional d'una Espanya salvadora d'ànimes, culturitzadora d'un poble en estat de barbàrie o semibarbàrie, però que el 1992 estaven en els òrgans de poder polític de l'Estat. O més recentment la sobtada millora de la imatge de Felip II, que ha permès des de l'òptica conservadora del govern del Partit Popular enaltir l'opinió vers un monarca que ha estat titllat des de sectors progressistes de la historiografia com a un governant fonamentalista catòlic, que va vincular estretament els poders civils i religiosos, i que convençut d'estar destinat a empreses divines no va dubtar a enviar a una mort segura a uns 15.000 homes quan el desastre de l'*Armada Invencible*.[3] Tampoc s'han salvat d'aquest biaix en la interpretació de la història considerada com a «pròpia», la selecció de temes històrics per explicar la formació i desenvolupament de les històries nacionals en el context de les nacionalitats i regions de l'Estat espanyol de les autonomies. És rellevant en aquest sentit el que Joan Pagès (1994: 15) ha comentat sovint sobre l'absència de conflictes interns en el desenvolupament de la història de Catalunya en el desplegament curricular de l'àrea de ciències socials, geografia i història del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya: «Els únics conflictes que se seleccionen a Primària són la Guerra dels Segadors i la de Successió. Per què no selecciona cap conflicte intern com ara les guerres remences, les guerres entre la Busca i la Biga o els enfrontaments carlins o els conflictes socials que han existit o existeixen?» Els elements de conflicte dins de Catalunya sempre s'imaginen exteriors. Tal com esmenta Pagès, conflictes de classe com els succeïts entre la Busca i la Biga, o les guerres remences no tenen pes específic davant temes que contenen conflictes estrella com la Guerra dels Segadors o la Guerra de Successió, ambdues amb l'enemic francès, i sobretot castellà, com a protagonistes. La història dels catalans en les seves relacions interiors al llarg del temps s'han convertit en l'explicació his-

Exemple d'imatge errònia de la prehistòria a un llibre de text. VVAA (1988).* Ciències Socials. Segona etapa d'EGB 6. *Equip Cruïlla. Editorial Cruïlla/ediciones SM. Barcelona.

tòrica en una mena de flors i violes només trencades per actuacions de l'enemic exterior.

La prehistòria no ha estat, però, aliena a un cert grau de manipulació i exaltació nacional. No hem d'oblidar que en la prehistòria i en la protohistòria van configurar-se, en una essència primigènia, algunes de les formes bàsiques de l'organització social del món actual, la utilització dels caràcters originals d'algunes cultures antigues han estat utilitzades com a exemple d'essències nacionals (Gathercole i Lowenthal 1990; Kohl i Fawcett 1996). En el nostre context, és especialment significatiu (Ruíz Zapatero 1996: 180) l'interès obsessiu del nacionalisme espanyol de finals del segle XIX per establir lligams de continuïtat entre el «gloriós passat» llunyà i el present, que tendeix a justificar el naixement de l'essència d'Espanya. O l'apropiació que el franquisme va fer del celtisme i l'iberisme al llarg dels quasi quaranta anys de govern totalitari en la recerca d'un concepte d'identitat patriòtica construïda sobre l'exaltació d'un suposat gloriós passat llunyà nacional que tingué una manifestació rellevant en la mitificació, manipulació i sublimació del martiri dels habitants de Numància, en la seva immolació abans de caure en mans invasores, tot emfasitzant el sentiment d'independència i bravura dels pobles hispànics. I mirant més a prop en el temps, amb l'establiment de la democràcia i la reorganització de l'Estat espanyol en comunitats autònomes, la recerca i establiment del caràcter distintiu nacional o regional des de la prehistòria, en el que Ruíz Zapatero anomena el ressorgiment de l'interès pels grups ètnics protohistòrics. Almuiña (1994) parla de *neoromanticisme* per definir el que ell anomena *revival* que s'ha aixecat amb el monopoli interpretatiu pels camins del nacionalisme exacerbat, i que ell redueix al que denomina «infranacionalitats» (regionacionalismes), i que jo amplio a la reacció de certs sectors dels estats-nació en la defensa de la seva legitimitat històrica.

Fins i tot, configuracions supranacionals de recent aparició com seria la mateixa Unió Europea han cercat en la prehistòria arguments a una cultura i tradició comú difícil d'argumentar en un territori com l'europeu amb tradicions culturals, històriques i socials tan diverses. Exposicions com la dels *I Celti* que va poder veure's a Venècia (Palazzo Grassi 1991), pretenen establir orígens protohistòrics d'àmbit supranacional que configurin el mínim comú múltiple de tradicions amb una forta interrelació econòmica, cultural i social, és a dir el de presentar l'Europa cèltica com a precedent de la Unió Europea (Ruíz Zapatero 1996). Aquesta visió, òbviament, entra tot sovint en col·lisió amb realitats territorials que han configurat espais de relació històrica molt més consistents, com seria per exemple, en el nostre entorn proper, el de les ribes del Mediterrani.

Cap a una conceptualització escolar de la prehistòria

Com totes les disciplines acadèmiques, la història té la seva pròpia terminologia especialitzada. Els conceptes en l'ensenyament de la història representen la concreció de les elaboracions intel·lectuals desenvolupades pels historiadors. Pel que fa a la història a l'ensenyament no universitari, l'ús de conceptes socials procedents del llenguatge comú han de ser depurats per aconseguir que, partint del coneixement vulgar d'aquests conceptes, assumeixin una significació el més precisa i unívoca possible (Grupo Valladolid 1994). Cal tenir present la utilitat dels conceptes per entendre determinades realitats, però cal també recordar que no són realitats en ells mateixos. En prehistòria no hi ha fets rellevants, però si que hi trobem conceptes claus. Com ja he dit abans, alguns d'aquests conceptes formen avui l'esquelet primigeni d'algunes realitats, òbviament més complexes, però que troben el seu origen en temps molt reculats. És per això que la investigació de la prehistòria i la protohistòria (en la seva concepció clàssica «el que encara no és història», i «el que està a punt de serho») proveeix d'eines d'anàlisi del present a l'alumnat –unes eines infravalorades o simplificades a la màxima expressió, si és que no són totalment desestimades, per un sector de la investigació històrica i de la didàctica de la història («la dels temps ja històrics»). Aquest estat d'opinió en sectors de la investigació i divulgació històrica ha portat a organitzar tot sovint la seqüència educativa de la història iniciant en els cursos més baixos (6è d'EGB a l'anterior sistema educatiu, i al primer curs de l'ESO actual) els temes de prehistòria, no exclusivament amb el criteri (discutible) d'organitzar cronològicament els continguts històrics a l'aula, sinó també amb l'actitud implícita que unes civilitzacions simples no requereixen més comprensió que les d'unes ments senzilles. A aquesta realitat acompanya l'opinió tàcita que els pobles primitius eren simples i rudes i que la història, que es refereix a un constant perfeccionament dels nivells personals i socials de la humanitat, augmenta progressivament el seu interès i complexitat de forma cronològica, fet que dóna arguments a una seqüència d'aprenentatge de més petits a més grans/de pobles més primitius als pobles actuals. Els qui alçaren els monuments megalítics no tenien televisió ni calefacció central, però eren capaços, segur, de reflexionar, construir i organitzar-se en un estadi complex (Pluckrose 1993). Així, doncs, la proposta que elaborem

ha de mirar de mostrar una seqüència d'esdeveniments sense que sembli que comparem d'una manera desavantatjosa el passat amb el present.

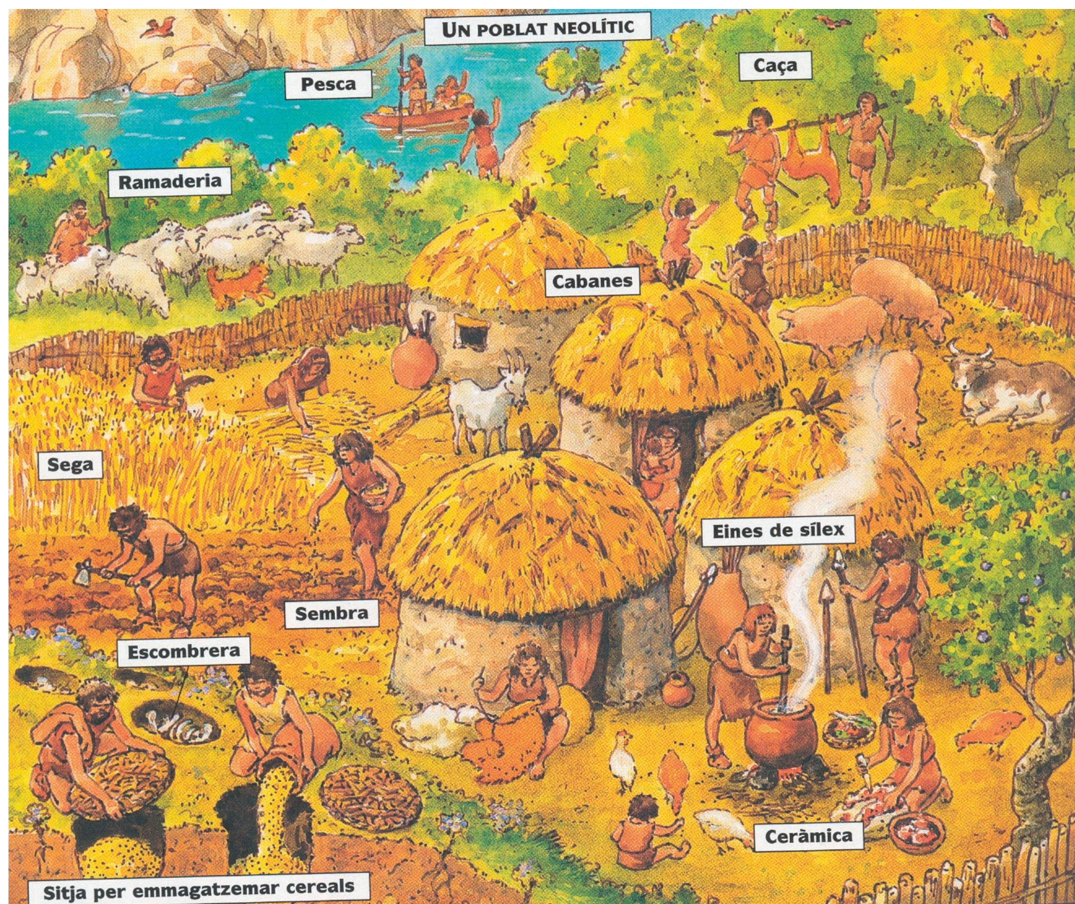
Al llarg de les diferents etapes educatives, el professorat ha de seleccionar els conceptes a incorporar en creixent progressió de complexitat al procés d'ensenyament-aprenentatge. El paper del professor/a serà proporcionar realitats de complexitat creixent que requereixen conceptes cada vegada més complexos i abstractes. S'ha d'estimular els alumnes a expressar idees històriques a la seva manera per tal de poder reconstruir i reelaborar sobre els seus conceptes previs els nous significats apresos.

L'estudi de la prehistòria és també l'estudi dels humans en societat. Amb la prehistòria també expliquem primordialment el present, és una de les maneres possibles d'accedir al coneixement de la realitat present. La prehistòria que s'investiga i s'ensenya no és la recreació sense més d'una determinada imatge del passat llunyà, sinó el producte d'una permanent dialèctica present/passat. De fet, ja Lavisse (1934) comentava que per proporcionar a l'alumne l'educació del discerniment històric era bo mostrar-li representacions autèntiques dels homes, les dones i les coses d'altres temps; però aquest ensenyament per l'aspecte, que per una altra banda es descuidava massa, no era suficient. No hi havia, segons Lavisse, més que una manera eficaç de fer sensibles les diferències de temps i llocs: la de prendre en el present punts de comparació per al passat.

L'acumulació de fets i conceptes històrics en les pàgines dels llibres de text d'història, s'han vist sobrepassats per l'allau d'informació audiovisual que el públic té avui a l'abast; múltiples col·leccions d'història en vídeo i DVD es venen als quioscs cada setmana, els CD-ROM comencen a introduir-se als centres escolars i internet ens posa a l'abast qualsevol obra d'art, monument o resta històrica del món, no només fent-la tridimensional, sinó també permetent que ens apropem fins a observar-hi detalls tal vegada imperceptibles a la realitat.

Què es vol dir amb això? Potser els llibres ja no tenen cap lloc a l'ensenyament de la història? Per descomptat que sí, sobretot aquells que permetin seleccionar i sintetitzar millor informacions històriques de tipus general i aquells que aconsegueixin donar àmplia i bona informació iconogràfica que permeti imaginar allò que se'ns explica del passat. En aquest punt, el còmic també té molt a dir.

De fet, però, la pregunta d'aquest apartat s'adreça més aviat cap a, ¿què és més important per al públic (entre ell, el públic escolar) avui dia, el «què» se'ls explica, és a dir, la tria de fets i conceptes seqüenciats en el currículum, o el «com se sap el què», és a dir, conèixer el procés que se segueix en investigació històrica per definir situacions, comunitats, economies, cultures...? És obvi que el «com

Il·lustració de la prehistòria amb voluntat explicativa, basada en elements provinents de la investigació arqueològica, en un llibre de text d'educació primària.
VVAA (1998).* Coneixement del medi social i cultural 4, *Projecte Mediterrani. Grup Promotor Santillana. Barcelona.

sabem què» l'haurem d'omplir de contingut factual i conceptual per poder-lo resseguir i comprendre, i que fins i tot això permetrà dotar de continguts més petits els sistemes conceptuals que permeten dominar un mínim vocabulari històric bàsic. Aquesta idea, de fet, ja ha estat assumida tant per alguns museus, com per alguns llibres de text, dos importants mitjans divulgadors de la història a la nostra societat. En els primers, incorporant sales on s'explica el procés de treball arqueològic, en els segons, incorporant una explicació inicial sobre arqueologia abans del primer tema d'història. Tant en un cas com en l'altre, continua sent tot sovint una pinzellada excessivament superficial, per tant, incompleta, i en conseqüència molt poc rendible des del punt de vista educatiu.

El públic, saturat de coneixements a l'abast, vol ser cada vegada més partícip d'allò que es va coneixent, al més aviat possible, en un món amb una allau constant de nous coneixements descoberts o de reformulacions dels antics. Si s'espera molt de temps a transmetre el que es va coneixent en la investigació, es corre el perill de condemnar el públic a rebre constantment coneixements desfasats, caducats. Si s'explica com s'ha arribat a «saber», es desenvolupen les línies bàsiques que permetran entendre la investigació de forma dinàmica i no amb el plantejament encara molt actual, però vuitcentista, d'immutabilitat. A la fi, tal vegada aquest sigui un dels sentits bàsics de la mateixa investigació, la seva relativitat.

Des d'aquest punt de vista, els conceptes i els sistemes conceptuals que poden treballar-se a l'aula tot desenvolupant un projecte didàctic basat en l'arqueologia prehistòrica podrien ser:

• Desenvolupament tecnològic al llarg de la història.

• Assentaments. Habitatge i models de població al llarg de la història.

• Creences i rituals. Les creences religioses en el temps i avui.

• Economia. Formes de subsistència. Divisió social del treball, específicament també la divisió sexual del treball. Comerç i desenvolupament econòmic.

• Organització social. Origen de les desigualtats. Sistemes d'organització política al llarg del temps. Poder i marginació.

Aquests conceptes clau propis de la prehistòria poden incloure's en un disseny d'unitats didàctiques del següent tipus:

• *Els orígens de l'espècie humana.* Aquest aspecte ha estat tot sovint tractat des de l'àmbit educatiu de les Ciències Naturals. L'anàlisi biologista basada en les teories evolutives de Darwin han allunyat tot sovint aquest tema eminentment històric (sense orígens de l'espècie humana no hi hauria història) de les classes d'història a les escoles i als instituts. Els estudis sobre els orígens de l'espècie humana i els primers moments de la humanitat ens parla de les dones i els homes com a éssers socials, i pot donar alguna llum sobre aspectes de gran actualitat com el de la divisió sexual del treball o el treball infantil, de ben segur la més antiga divisió social de la humanitat.

• *L'aparició del simbolisme, dels mites i de les creences.* Un altre element exclusivament humà és el de la capacitat simbòlica. El món de les creences i la seva relació amb l'esdevenir dels humans pot analitzar-se des de l'estudi de les empremtes en l'àmbit de les manifestacions rituals (plàstiques i mortuòries) i la seva vinculació simbòlica.

• *Els orígens de la desigualtat social.* Abans ja he parlat de les desigualtats sexuals, l'origen de moltes de la resta de desigualtats en les societats humanes també pot trobar-se en la prehistòria. El pas de societats depredadores a societats productores d'aliments donà pas a l'aparició de noves realitats «econòmiques». L'aparició d'excedents i el control d'aquests permet entendre l'aparició d'una incipient jerarquització social, en la qual el prestigi social d'alguns individus actuaria com a primer pas cap a una incipient jerarquia econòmica caracteritzada per l'acumulació de riquesa per part de sectors socials afavorits.

• *Els orígens de l'urbanisme.* Fortament vinculat a l'anterior punt, l'estudi de la configuració del territori antropitzat a la prehistòria, l'anàlisi del macroespai (l'aparició dels primers poblats i/o de les primeres ciutats) i del micropespai (l'organització de l'espai domèstic) proporciona dades valuosíssimes per a una aproximació crítica a la societat urbana actual i al seu desenvolupament desigual en els diferents continents.

• *Els orígens de l'especialització del treball.* L'aparició de manufactures tecnològicament complexes (essencialment amb el desenvolupament de la metal·lúrgia) va configurar l'aparició d'individus especialistes que dedicaven el seu temps de treball a la realització (mitjançant complexos i costosos processos tècnics) d'eines, estris i atuells que aquelles societats van anar incorporant a la seva quotidianitat. Òbviament el menjar que consumien aquests personatges havia de ser-los proporcionat per altres membres del seu grup proper (poblat o poblats veïns) que havien de comptar en la seva producció agrícola i ramadera, o amb l'obtenció d'aliments de la cacera i de la recol·lecció, amb un suplement destinat a ells.

• *El desenvolupament del comerç.* En aquest procés d'especialització en les tasques econòmiques a la prehistòria pren especial rellevància, per la seva continuïtat presen-

cial en l'actualitat, l'aparició de la figura del comerciant. Intercanvi de productes, en un primer moment, en àmbits territorials petits, ampliant-se a llargues distàncies a partir de la recerca de matèries primeres especialment rellevants en l'elaboració d'estris bàsics en moments posteriors, fins a l'aparició d'una economia monetària de mercat en períodes ja protohistòrics, el comerç ha esdevingut un aspecte econòmic vital en la configuració del món actual, sobre el qual la prehistòria pot aportar elements d'anàlisi i comprensió.

• *L'aparició de l'estat.* L'organització estatal prové òbviament del desenvolupament dels aspectes abans mencionats, iniciant-se a finals de la protohistòria i prenent tal grau de significació que s'ha convertit en l'element clau d'inici dels temps històrics. De fet l'aparició de l'escriptura, diferenciadora de les societats prehistòriques de les històriques, està fortament vinculada a societats fortament jerarquitzades, amb grans acumulacions d'excedents.

• *Les economies del passat.* L'arqueologia demostra que moltes regions on el sòl és actualment estèril van tenir en altres temps agricultura. Un bon exemple d'això pot desenvolupar-se a partir de les conseqüències econòmiques que van patir les poblacions indígenes arran la colonització americana per part dels conqueridors espanyols als segles XV i XVI, on àrees que havien estat fortament poblades, són abandonades a conseqüència de l'obligació de canviar el tipus de producció i de la destrucció dels sistemes d'irrigació.[4]

Si com he dit abans, els problemes històrics han de ser considerats productes del passat interpretats i interpretables des del present i pel present, i han de dirigir-se al desenvolupament del pensament crític de l'alumnat, la reflexió històrica sobre els diversos conceptes vinculats a la prehistòria que he enumerat anteriorment poden contribuir de manera substancial a la seva formació.

Antoni Bardavio Novi

IES Sant Quirze (Sant Quirze del Vallès)

Unitat de Didàctica de les Ciències Socials de la UAB

Notes

1. Aquest article es correspon amb l'apartat 2.1 de la tesi doctoral que l'autor d'aquest article va presentar al Departament d'Antropologia Social i Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona i que du el títol de *L'arqueologia prehistòrica a l'ensenyament obligatori de l'Estat espanyol: història i perspectives.*
2. Cal destacar que aquest interès i implicació dels professionals de l'arqueologia en els temes relacionats amb el món de l'educació es pot fer també extensible a tota l'arqueologia anglosaxona. En concret, tant el CBA *(Council for British Archaeology)* com la SAA *(Society for American Archaeology)* compten amb comissions d'educació que publiquen regularment informacions i recursos per a l'ensenyament de l'arqueologia (http://www.britarch.ac.uk/cba/educate.html; http://www.saa.org/Education).
3. En aquest sentit es definia l'historiador Geoffrey Parker en un article aparegut a *El País* el dimecres 4 de novembre de 1998, p. 41.
4. Extret de Renfrew i Bahn 1993: 491-492.

Bibliografia

Almuiña, C. (1994), «Prólogo» a Grupo Valladolid (1994): 9–16.

Calvani, A. (1986), *L'insegnamento della storia nella scuola elementare*, La Nuova Italia, Florència.

Carretero, M. (1998), «La mirada del otro», *Cuadernos de Pedagogía*, 268: 74–77.

Dyer J. *Teaching Archaeology in Schools.* Shire Archaeology Londres, 1983.

Echasseriaud, F. (1991), «Pourquoi faire de la préhistoire avec les enfants?» a Paulet-Locard, M. A. (1991): 48–53.

Gathercole, P. i Lowenthal, D. (Eds.) (1990), *The Politics of the Past*, Routledge, Londres.

Gomis C. (1923) *Lecturas instructivas. Segundo libro de lectura para las escuelas de Instrucción Primaria.* Edición Tasso, Barcelona.

González, I., Domínguez, J. (1986), «Enseñar historia», *Historia 16*, 125: 105–107.

Grupo Valladolid (1994), *La comprensión de la historia por los adolescentes.* ICE de la Universidad de Valladolid. Valladolid.

Kohl, Ph., Fawcett, C. (Eds.) (1995*), Nationalism, Politics and the Practice of Archaeology*, Routledge, Londres.

Lavisse, E. (1934) «La enseñanza de la Historia» a Lavisse, E., Monod, G., Hinsdale, Altamira, R. i Cossio, M. B. (1994), 49–79.

Liceras, A. (1997), *Las dificultades en el aprendizaje de las ciencias sociales. Una perspectiva psicodidáctica*, Grupo Editorial Universitario, Granada.

Maestro, P. (1997), «Historia o Ciencias Sociales?», *Investigación en la Escuela,* 32: 103–114.

Martín, J. I. (1989), «La prehistoria en la enseñanza», *Apuntes de Educación,* 32: 2–4.

Merriman, N. (1991), *Beyond the glass case. The Past, the Heritage and the Public*

in Britain, Leicester University Press, Leicester, Londres, N. Y.

Pagès, J. (1994), «Per què i què ensenyar i aprendre de Ciències Socials a finals del segle xx?», *Perspectiva Escolar*, 182: 9–19.

Renfrew, C., Bahn, P. (1993), *Arqueología. Teorías, Métodos y Práctica*. Akal. Madrid.

Ruiz Zapatero, G. (1996), «Celts and Iberians. Ideological manipulations in Spanish archaeology» a Graves-Brown, P., Jones, S, Gamble, C. (1996): 179–195.

Sanmartí, J., Santacana, J. (1989), «Investigació arqueològica i difusió de l'arqueologia: un divorci?», *L'Avenç*, 124: 22–25.

Soler, B., Jardón, P. (1994), «Descobrint la prehistòria: una aplicació didàctica des de l'arqueologia experimental», *Recerques del Museu d'Alcoi*, 3: 149–152.

Stone, P. (1992), «The Magnificent Seven: Reasons for Teaching about Prehistory», *Teaching History*, 69: 13–18.

Trepat, C. A., Comes, P. (1998), *El tiempo y el espacio en la didàctica de las ciencias sociales*. Colección MIE. ICE de la UB/ Graó, Barcelona.

Vilar, P. (1987), *Història de Catalunya*. Ed. 62, Barcelona.

M. Joana Virgili Gasol

EL CAMP D'APRENENTATGE DE TARRAGON

El Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona és un servei educatiu del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, que ofereix a tots els centres de Catalunya i de fora, que ho demanin, diferents propostes didàctiques centrades en l'estudi de cinc àmbits de la nostra ciutat: Tarragona romana, medieval, industrial, marítima, urbana i turística.

Què ens ofereixen les ciutats?

Les ciutats han jugat de sempre un paper de primer ordre en les influències culturals. Així Pericles, en un cèlebre discurs, afirmà: *Atenes és en tot l'escola de Grècia.* I tot i que les ciutats són quelcom complex, fruit d'uns condicionants físics, d'una llarga història, d'uns processos culturals, són també un vehicle idoni perquè els nens i les nenes, entrin en contacte amb la realitat immediata i coneguin i comprenguin l'entorn físic, econòmic, social i històric de l'indret on viuen o que visiten. Així, doncs, en tot el seu conjunt, avui és aquest el millor laboratori per a una educació coherent amb les expectatives culturals que la mateixa societat alimenta en els seus enfrontaments amb el sistema formatiu.

L'evolució de la ciutat

Bé, quan parlem de ciutats, inevitablement penso en la meva ciutat, Tarragona, una ciutat rica en recursos, plena d'història que encara és viva en els seus carrers i places, o bé serva en els museus. Una ciutat abocada al mar i amb un litoral que constitueix una de les zones més belles de la conca mediterrània. Un port de gran activitat que, en certes èpoques, va servir decisivament per definir una hegemonia clara. Una ciutat, que l'any 1965 va veure néixer la primera indústria química que donà vida al que en la dècada dels setanta es convertí en un dels polígons petroquímics més grans d'Europa.

La riquesa i la diversitat de realitats del present i del passat que es troben a Tarragona, justifiquen una mirada atenta en un passeig lent. Paisatge privilegiat a la vora del mar, amb aigües blaves i tranquil·les, no és estrany que es convertís en focus d'atracció per als romans, que hi establiren primer el seu campament d'hivern, i després hi bastiren la colònia.

Aquests trets del medi natural expliquen, almenys en part, la barreja de grups socials que hi ha viscut: romans, visigots, àrabs... Tots ells han anat configurant aquest teixit urbà envejable que avui coneixem. Tarragona és una juxtaposició d'elements que ens parlen de forma molt expressiva del que havia sigut, però és també un indret amb una vitalitat extraordinària.

Estem, doncs, convençuts de la importància de la ciutat com a recurs pedagògic de primer ordre i pretenem ajudar a traspassar la barrera, propiciar una contínua comunicació entre la ciutat i els centres educatius, de manera que el seu contingut pugui ser un puntal visual imprescindible per a la seva activitat docent i educativa.

Metodologia

Tots aquests aspectes constitueixen una gran font de riquesa didàctica si la sabem interpretar, llegir i posar-la a l'abast dels nostres alumnes. Les propostes han de preveure l'observació directa, ja sigui a través del treball de camp o de la realització d'un itinerari natural o urbà, la recollida de dades i la seva interpretació, i també l'establiment de les interrelacions possibles entre tots els aspectes de les àrees del currículum que s'hagin considerat.

Aplicarem una metodologia, oberta, divertida, dinàmica, sorprenent (vinculada amb el factor sorpresa), d'intriga, de misteri... i farem que l'alumne se senti protagonis-

ta del seu autoaprenentatge i sigui la seva pròpia experiència la que el porti a descobrir, per ell mateix, la seva ciutat i tot allò que nosaltres, indirectament, li proposem. La sorpresa ha de ser, doncs, en realitat un punt de partida (nosaltres l'anomenem «punt 0») per realitzar l'activitat, ha de ser la constant, el denominador comú. Estem convençuts que el no saber és origen i font de coneixement ja que no hi ha aprenentatge que no porti implícit una part de fascinació, de sorpresa i d'aventura.

Estudiar i comprendre el món que ens envolta és una de les necessitats, primordials i satisfactòries alhora, que tenim. I més d'un cop l'ensenyament de les matèries experimentals –socials i naturals– s'esdevé avorrit i «pesat», per tant, hem de tenir com a objectiu principal la pràctica d'un mètode totalment actiu, combinant els fets i les experiències d'una forma divertida i senzilla, per tal de fomentar un interès més profund en el terreny de la ciència.

Els recursos s'han d'emprar també des de la perspectiva d'un esquema globalitzador que integri tots els elements que defineixen la ciutat, els quals ens permeten concebre-la asincrònicament i sincrònicament des de tots els seus àmbits:

• *Històric,* que ens facilita la comprensió del present des de la perspectiva de l'estudi del passat.

• *Cultural,* entès en el seu sentit més ampli, de com la ciutat constitueix un valuós document a l'hora d'entendre les civilitzacions que ens han precedit: l'organització d'aquestes societats, la seva economia, les seves creences, les manifestacions artístiques...

• *Urbanístic,* com un espai integrador de la població, la morfologia urbana, els usos del sòl, la distribució i localització dels serveis i de les activitats econòmiques, l'urbanisme i el medi ambient.

A la fi, l'objectiu perseguit consistirà, de fet, a descobrir uns mecanismes d'aproximació que seran desenvolupats en nivells superiors. Aquests no seran res més que les capacitats innates de reflexió i observació, que si bé confrontades amb la ciutat (espais, edificis, carrers, places, estructures, obres d'art...) juguen a favor nostre.

Recursos específics que ens ofereix

La ciutat de Tarragona entesa d'una manera àmplia, és a dir, no solament la part urbanitzada del seu terme municipal sinó tots aquells aspectes d'àmbit comarcal que incideixen o han incidit en major o menor mesura en la seva evolució i situació actual creiem que es poden estructurar en:

– *Una ciutat que ha evolucionat i evoluciona:*

• L'ocupació i l'explotació del territori a l'època romana

• Superposició i reutilització d'elements arquitectònics i estructures urbanes d'una època sobre l'altra

• L'estructura i la situació de la ciutat a l'època medieval

• La recuperació i els esdeveniments de la ciutat a l'època modernista

• La ciutat actual

– *Una ciutat que s'integra i es relaciona amb un territori que la conté i l'envolta:*

• La xarxa viària i els sistemes de transports

• El mar des del punt de vista biològic i geogràfic

• El mar com a via de comunicació i com a origen d'activitats econòmiques

• L'abastament de la ciutat

– *L'estructura urbana:*

• El paisatge urbà: la configuració urbanística i la població

• La indústria química a Tarragona: instal·lacions industrials, processos productius i impacte ambiental

– *L'ecologia urbana. La ciutat com a ecosistema:*

• Els cicles de l'aigua, energies i aliments

• El clima de la ciutat: microclima

• Natura a la ciutat: fauna i flora ciutadana, jardins i parcs

– *Les institucions:*

• L'organització municipal: l'Ajuntament i altres institucions

Cal, doncs, una visió integradora de la ciutat ja que això significa trobar la ciutat i la gent del seu temps, valorar l'obra com a reflex dels avenços científics i tècnics del moment i del gust i sensibilitat d'una època.

Concreció dels indrets

Tarragona romana

La localització i identificació de les restes romanes com són: les Muralles, l'Amfiteatre, el Pretori, el Circ, la Necròpolis, l'Aqüeducte, la pedrera del Mèdol, la Torre dels Escipions, l'Arc de Berà, el Fòrum local i el carrer, la vil·la de Centcelles i dels Munts, a més del Museu Nacional Arqueològic, ens permetrà:

• Conèixer els trets bàsics de la història i de la cultura del món romà i comprendre la situació i les característiques actuals de la ciutat.

• Contextualitzar la ciutat antiga respecte de l'actual.

• Conèixer els trets bàsics que configuren les formes de vida a l'època romana en general, i en concret a la Tarraco del segle II.

• Reconèixer els aspectes del món romà que formen part de la nostra cultura com els jocs, la llengua, els aliments, el dret...

El Camp d'Aprenentatge (CdA) de la ciutat de Tarragona concreta els anteriors aspectes en les següents activitats:

Els petits nens i nenes de la Tarraco romana (6–8 anys)

Juguem com jugaven les nenes i els nens de Tarraco (9–11 anys)

Tarraco, la ciutat romana (12–13 anys)

Tarraco, la ciutat romana. Crèdit per a secundària (14–16 anys)

La vil·la romana d'«Els Munts» (16–18 anys)

Tarragona medieval

Descobrir, comprendre i interpretar com funcionava i s'organitzava el sistema urbà a l'edat mitjana, constitueix una important finalitat pedagògica que ens pot proporcionar claus adequades per desxifrar la ciutat en aquell moment com:

• Comprendre el que suposa en una ciutat la sobreposició i reutilització d'elements arquitectònics i estructures urbanes d'una època sobre una altra.

• Reconèixer les característiques més importants que configuren els espais bàsics d'una ciutat medieval així com les dels edificis més emblemàtics del moment: esglésies, convents, cases delmeres i palaus.

• Identificar, en la ciutat actual, les àrees d'habitatge, àrees productives, els gremis...

• Conèixer com era el govern de la ciutat i el procés de repoblació.

Set propostes del CdA de la ciutat de Tarragona permeten concretar els anteriors conceptes:

El zoo petri (6–8 anys)

Descobreix els secrets de la catedral (8–10 anys)

La catedral (11–12 anys)

Joc de la Tarragona medieval (12–16 anys)

Viatge en el temps. Tarragona a l'edat mitjana (14–16 anys)

Museu Diocesà (15–17 anys)

Vidres i vitrallers (16–18 anys)

El paisatge urbà

Possibilita treballar diferents aspectes que configuren una ciutat a partir d'indicadors com són: la població, la morfologia urbana, els usos del sòl, la distribució i localització dels serveis i de les activitats econòmiques. Afavoreix la comprensió de l'estructura de la ciutat i l'evolució amb relació als seus elements més significatius i als canvis que s'hi produeixen, ja que Tarragona no es desenvolupa només a l'entorn d'un nucli històric, sinó que es composa a més, d'una sèrie de barris, allunyats i mal comunicats entre sí. L'objectiu seria, doncs, fer conèixer altres llocs que estan més enllà de la zona central a través d'un recorregut, per tal de treballar aspectes:

• D'urbanisme: mobiliari urbà, zones verdes...

• Comercials: tipus d'establiments, distribució...

• Contaminació: acústica, ambiental...

• Densitat de circulació: on es localitza i per què.

El CdA ofereix:

Vine, vols conèixer la plaça? (8–10 anys)

Itineraris urbans (12–16 anys)

Explorar la ciutat. Anàlisi d'una estructura urbana (12–14 anys)

La indústria química

Un nou element a estudiar és el conjunt de les indústries petroquímiques que localitzem en el polígon, a més dels processos bàsics de fabricació dels productes derivats del petroli que s'elaboren a les indústries químiques de la zona. Cal conèixer, també:

• Els factors que determinen la localització de les instal·lacions industrials.

• La seva distribució territorial i la influència sobre la població i el poblament.

• L'impacte ambiental: la seguretat, la contaminació, el consum de l'aigua.

Propostes del CdA:

La indústria química. Itinerari de localització industrial (14–16 anys)

Factors de localització industrial (14–16 anys)

Una ciutat costanera

És interessant la interacció existent entre el litoral, que constitueix una de les zones més belles de la conca mediterrània, i la ciutat. Podem advertir:

• La seva influència climàtica: temperatura, humitat, direcció i velocitat del vent...

• L'impacte turístic: distribució urbanística, concentració, superpoblació, elevació desmesurada del preu del terreny...

• La destrucció i conservació dels medis naturals...

Podeu consultar, del CdA:

Recorregut per la platja (10–16 anys)

El port

És ben cert que durant anys Tarragona ha viscut d'esquena al mar, el que suposa una gran contradicció per a una capital que forjà un brillant passat com a centre d'un actiu comerç. Al llarg de la història els ports han influït decisivament en la caracterització dels espais urbans pròxims, conferint-los un ambient específic i diferent del d'altres zones de la ciutat. Resultaria molt difícil d'interpretar la història i la realitat actual de la nostra ciutat si no contempléssim l'existència d'un important port, en què coexisteixen múltiples formes d'activitat humana.

- Una ciutat abocada al mar: una història, una cultura...
- Un port industrial: contaminació, tràfic de mercaderies, importació, exportació de productes, àmbits d'influència, comunicacions, sistemes de càrrega i descàrrega...
- Un port pesquer: sistemes de pesca, comercialització...

El CdA ha elaborat l'activitat:
Vine al port i aprendràs la mar! (6–16 anys)

Conclusions

El concepte de la ciutat com a recurs didàctic és, doncs, una nova dimensió complementària i fins a cert punt, alternativa al caràcter formalitzat, centralista i sovint poc flexible dels sistemes educatius, que porta implícita la interacció entre les propostes de l'educació formal, no formal i informal.

El constitutiu formal de Tarragona com a ciutat educadora ens ve donat bàsicament per la seva naturalesa interaccional i de sistema obert, la qual possibilita una acció formativa de primer ordre.

Així mateix, compartim absolutament el comentari d'en Gómez Gradadell: «Contextualitzar els continguts de l'aprenentatge a la pròpia ciutat potencia el valor globalitzador de l'educació». D'altra banda, l'estudi de problemes reals en contextos concrets i familiars, pensem que permet a l'alumne disposar d'un marc de referència i exercitar el pensament creatiu, la resolució de problemes i la presa de decisions, elaborant respostes autònomes en situacions significatives, com ja va comentar en el seu dia J. V. Michaelis.

Finalment, fonamentem la metodologia en la corrent constructivista de l'aprenentatge i proposem una metodologia activa basada en l'observació directa i personal de l'indret o monument objecte d'estudi, en l'anàlisi de diferents fonts històriques que permetin extreure dades i que complementin l'acció de recerca i finalment, el debat que impliqui els professors i els alumnes, que permeti la posada en comú i la redacció de conclusions finals.

M. Joana Virgili Gasol

Directora del CdA de la ciutat de Tarragona

Bibliografia

AA.DD.: *La ciudad: su origen, crecimiento e impacto en el hombre.* Selecciones del Scientific American. Ed. H. Blume. Madrid, 1976.

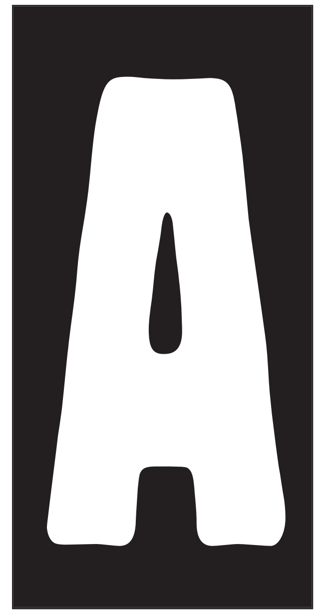
Baar, G.: *Observa e investiga en la ciudad.* Ed. Kapelusz. Buenos Aires, 1971.

Brusa, Antonio i Bresil, Luciana: *Storia, il mondo, culture, relazioni. Laboratorio I, per l'insegnante.* Ed. Scolastiche Bruno Mondadori. Milà, 1994.

Cristofol, A.: *Procedimientos en historia. Un punto de vista didáctico.* Ed. Graó. Barcelona, 1995.

Monge, M.: *Descobrir el medi urbà. 1. Itinerari pels barris de la Sagrada Família i del Clot.*. Ed. Ketres. Barcelona, 1984.

Núria Calvó

Conversa amb Cinta Mulet: una aventura poètica en plena madures

«Entrevista sona a preguntes que volen una resposta», diu Cinta Mulet quan li proposem un encapçalament. Aquesta primera puntualització es refereix al títol de l'escrit, «Conversa amb», que hem consensuat per refermar la intenció d'intercanvi de punts de vista.

Cinta Mulet és mare de família, mestra d'escola i estudiant de filologia. Una d'aquelles dones amb mirada carregada de biografia i de lluita. El vessant de creadora obre una escletxa de llibertat a les múltiples obligacions quotidianes.

Té bona memòria per als detalls, col·lecciona moments en el record.

Parla clar i català del sud, de l'aigua i de l'amor, amb un llenguatge espontani i entenedor, amb una modèstia una mica aspra, del qui no està per a romanços, ni per a falsos reconeixements. Sense careta ni façana. Tal com raja.

Núria Calvó: Prenem com a punt de partida el primer de maig del 1999, una de les teves primeres aparicions en públic a Tarragona. Va ser un homenatge a Maria Mercè Marçal que vas conduir implicant-te a fons i apassionadament.

Cinta Mulet: Allò va ser una bullida. S'havia de fer i jo ho tenia molt clar. Jo me vaig imaginar lo recital. I sense l'ajut del Manolo Rivera, que es va ocupar de la publicitat, de la logística en general, segur que no hauria estat possible. Amb tot el grup de la Tertúlia Mediona 15, hi he tingut bona relació des de la meva arribada a Tarragona. Els contactes els vaig fer jo.

Aquella vetllada s'hauria d'haver celebrat per Sant Jordi, però es va anar posposant, i el primer de maig ens va donar l'oportunitat de lligar els conceptes de treballadora i poeta. Hi havia moltes dones al recital: la Lluïsa Julià, la Josefa Contijoch, la Neus Aguado... La Montserrat Abelló no hi va poder ser –una llàstima. La vinculació entre ella i la Maria Mercè Marçal era intensa, però just aquells dies li va sorgir un problema familiar, i no hi va poder assistir. Li va saber molt greu.

Núria Calvó: Bàsicament, les recitadores eren una representació del Penclub, amb qui Marçal havia tingut molta relació.

Cinta Mulet: Estes dones dirigien (i encara dirigeixen) la secció femenina del Penclub. Marçal havia estat, junt amb Montserrat Abelló, fundadora del Comitè d'Escriptores del Centre Català del Penclub Internacional. No hi he continuat el vincle, però en aquell moment les vaig anar a buscar perquè ho vaig sentir. Jo quan tinc un impuls em llanço. No esperava res a canvi: me va entrar la *ventolera* i ho vaig tirar endavant.

Núria Calvó: Repassem el teu currículum bibliogràfic. El primer recull de poemes va ser *Paraula de dona.*

Cinta Mulet: Sí. El vaig escriure per necessitat vital. Va estar guardat al calaix durant tres anys, fins que me vaig envalentir i el vaig traure, passada l'etapa, en aquell moment en què ja no importa exterioritzar les vivències del teu jo poètic, que l'objecte el tinguin els altres perquè ja no el sents teu, perquè allò ja està superat i tu ja ets una altra persona. La introducció és una promesa d'escriure, i Maria Mercè Marçal és referent literari en tot el llibre. La vaig descobrir en aquella època, just quan estava a punt de morir. Vaig llegir tots els seus poemes, tret dels darrers, que encara ara no els he llegit. Era una necessitat de comunicar, ho tenia tot al pap i havia de sortir. Crec que no t'has de forçar a voler dir, tot i que cal anar agafant l'hàbit, perquè si vas esperant i no t'hi poses, el moment adequat no el trobes mai i no fas res. I d'altra banda, si forces el motiu per escriure, surt un poema mediocre. El que expliques ha de ser matèria viscuda, i com a

mínim hi ha d'haver un 2% de la població que s'hi senti identificat. Si no és així, és una pèrdua de temps, no?

Hi va haver un recull compartit amb més autors i amb poca difusió, *La saviesa de l'ombra*. Evidentment, el títol conté una metàfora, referida a aquelles persones que es troben en inferioritat de condicions, que han patit i que pateixen –són extensa majoria–, i per això mateix tenen una saviesa intrínseca, que desconeixen els altres, saben molt més que aquells que només es pensen que saben però no han viscut. Parlo de l'ombra per oposició als personatges brillants, als triomfadors. És una poesia de tipus social: ja el primer poema, i en realitat tot el recull, és un homenatge a Maria Mercè Marçal, que havia acabat de morir.

Núria Calvó: Amb aquest vas guanyar el premi Miquel Martí i Pol que entrega CCOO a Barcelona.

Cinta Mulet: No! Només un accèssit, va guanyar un noi de Barcelona. Aquest certamen se celebra cada any, i és per a escriptors novells. Jo, en la meva innocència, m'havia presentat tres anys seguits al Premi Ciutat de Tarragona, ignorant que primer s'havia de passar per premis més modestos. Acabava d'arribar a Tarragona i m'hi vaig llençar directament, en sentir que l'anunciaven per la ràdio. Després vaig saber que aquest premi és per a autors consagrats (o simplement millors que jo), que cal tenir currículum. I que, un cop guanyat el Ciutat de Tarragona, llavors sí que un ja està enfilat en el bon camí. Això ho pensava, però ara més que perseguir els premis, els defujo.

Núria Calvó: Hi ha més poemaris amagats?

Cinta Mulet: I tant! Hi ha *Només un fil de llum blanca*, escrit en una època en què jo estava molt espessa, i no sabia pas per on tirar. Aquest crec que es quedarà molts anys més al calaix. Després hi ha *Poemes del sud*, que espero que sortirà publicat aviat, i que és com una mena de segona part de *Paraula de dona*. Tracta l'amor, el desig que quan es fa realitat es mor, l'amor que quan se fa palpable deixa de ser amor. Aquesta temàtica amorosa és eterna, tot i que és un engany: és una ficció que ens hem inventat perquè ens ajuda a viure... a viure enganyats! És que el món de les idees és una preciositat.

I encara n'hi ha dos més, *Contrapunt* i *Poemes sota l'aigua*, que els vull revisar. Sempre m'ho miro i m'ho repasso tot moltes vegades. La creació és molt ràpida, però després ho refaig i ho torno a refer, fins que ja no sé quina és la versió bona!

A més, acaba de sortir un recull compartit, editat per Cossetània, en què represento la Terra Alta amb un poema narratiu i líric, amb un bon grau de dramatisme. Estic molt contenta d'haver-ho pogut fer.

I després hi ha la participació en la col·lecció *La imatge que parla* d'Arola Editors, amb Alfredo Gavín, que també és poeta i que aquí va fer uns dibuixos molt bonics, i em va demanar a mi que hi posés els textos.

Núria Calvó: Pel que dius, la teva producció poètica no la dónes per acabada ni de bon tros.

Cinta Mulet: La producció no s'atura mai, no es pot considerar mai acabada. Però no m'agrada publicar massa seguit. Al mercat hi ha una saturació important, la literatura s'ha convertit en material fungible, es consumeix amb immediatesa, i si hi ha res que val la pena amb prou feines es veu, passa de pressa. És la dictadura de les novetats, que canvien dia a dia. No tenim temps de pair.

Núria Calvó: Però no va ser el cas de *Paraula de dona* (Arola Editors, 2001), que va tenir una repercussió significativa. El dia de la presentació a Poetes hi havia molta expectació, la sala plena i moltes personalitats de l'escena local en van parlar molt bé. Va ser una petita gran sorpresa.

Cinta Mulet: *Paraula de dona* no va ser tan sols el dia de la presentació (tot i que no l'oblidaré en la vida), va ser abans i després. Em considero afortunada.

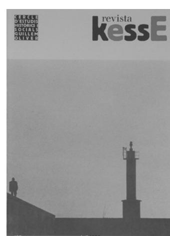
Núria Calvó: I no has fet cap intent en prosa?

Cinta Mulet: No. La prosa no... No tinc paciència! La poesia és síntesi, són mil sentits en poques paraules.

Núria Calvó: Però si la prosa sembla més «fàcil». La poesia és laboriosa, és ritme, rima.

Cinta Mulet: Ja no. La força de la poesia és precisament la multiplicitat de significats, i la capacitat de destruir la frase, desferla, per dir un munt de coses. Hi ha qui veu la poesia com una pèrdua de temps, però jo crec que és necessària, i ho serà cada cop més, si no, en quina mena de persones ens convertirem? tan freds, tan estranys! Quina mena d'illots!

kessE

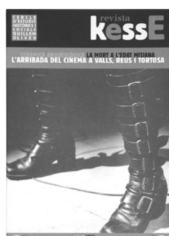
19

abril de 1996

Fotografia i subjectivitat: a propòsit de Robert Frank

Joaquim Pla Janini: La fotografia apasionada

"La vivencia del fotógrafo no consiste en ver sino en encontrarse allí"

20

agost de 1996

L'arribada del cinematògraf a Reus i les primeres sales d'exhibició

L'arribada del cinema a Valls 1897-1907, de l'escepticisme a una necessitat social

Els inicis del cine a Tortosa: 1897-1909, els primers cines itinerants i les primeres sales estables

21

desembre de 1996

Dossier Sexe

Diluvis a l'edat moderna

Cinema amateur a Tarragona

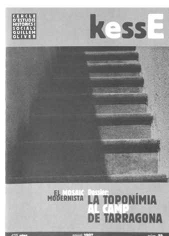
22

abril de 1997

Moviments religiosos medievals a la frontera de l'ortodòxia

Planificació territorial: els Prats de la Pineda

100 anys de pel·lícules filmades a les comarques meridionals

23

agost de 1997

La toponímia al Camp de Tarragona

El mosaic modernista

24

desembre de 1997

Literatura catalana al Camp de Tarragona

La repressió franquista

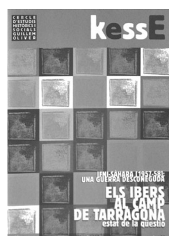

25

abril de 1998

Historia de la fotografía

Un excombatent a la guerra de l'Ifni

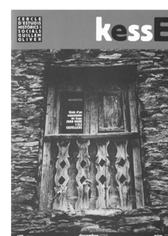

26

agost de 1998

Els ibers al Camp de Tarragona

La guerra de l'Ifni-Sàhara

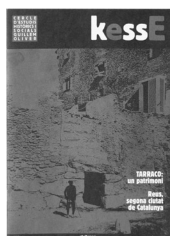

27

desembre de 1998

Arxivística

Joan Mañé i els castellers

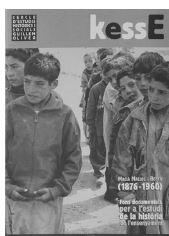

28

abril de 1999

Tàrraco, un patrimoni

Exposició "Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya"

29

agost de1999

Fons documentals per a l'estudi de la història de l'ensenyament

Macià Mallol i Bosch (1876-1960)

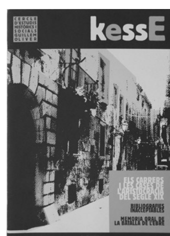
30

desembre de 1999

Cal un pla cultural?

Notes sobre la construcció del convent i l'església de Sant Llorenç (1597-1599)

Víctor Torres: catalanitat i republicanisme

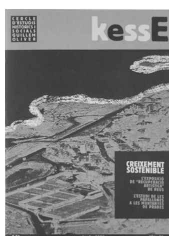
31

abril de 2000

Els carrers i les cases de l'aristocràcia del segle XIX

Bibliografies inacceptables

La batalla de l'Ebre i la vida civil

32

setembre de 2002

Creixement sostenible

L'exposició de "Recuperación Artística" de Reus

L'estudi de les papellones a les muntanyes de Prades

33

desembre de 2002

La historia des de baix

Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona

Entrevista a Montserrat Abelló

34

setembre de 2003

Historiografia local contemporània

La imatge femenina a l'antiguitat

Actualitat d'Émile Zola i de Joseph Yxart

